

Framsidan 1

SPECIAL

Öppna dörrar för öppna sinnen

- skolbiblioteken och framtiden

Omslagsbild:

Fredrik Swedemyr

Redaktion:

Helén Andersson, redaktör

Tove Eriksson, redaktör

Fredrik Swedemyr, redaktör, layout

Pernilla Johansson, layout

Malin Koldenius, konsulent Kultur i Väst Regionbiblioteket

Kontakt:

Helén Andersson, helen.a.andersson@vgregion.se

Tove Eriksson, tove.eriksson@vgregion.se

Fredrik Swedemyr, fredrik.swedemyr@vgregion.se

Prenumeration:

www.bibl.vgregion.se. Klicka på publikationer.

Innehåll

2. Inledning
6. Skolbibliotek i nya pedagogiska och digitala landskap
10. Skolbibliotek med central roll
14. Den disciplinära kunskapens och undersökningens roll i estetisk förståelse
24. Kämpar för allas rätt att läsa
27. Samarbete gav framgång
32. Vägledad undersökning
42. IKT-saker som ger ringar på vattnet
46. Digitala verktyg skapar dialog i skolan
51. Genväg till samarbete
54. Vision och verklighet - om skolbibliotekets roll i lärandet
57. Gemensamma krafter skapar utveckling
60. Kompassen visar riktningen
63. Nätverket som bygger broar
66. Skolbiblioteken och den nya skollagen
69. Skolbibliotek Väst - med sikte på framtiden
71. Litteratur

Tänk om

Tänk om barn och unga var i fokus på riktigt, hur skulle det då se ut? Om vi verkligen menade att barn och unga ska skratta och vara glada, att de ska få vara kloka, kritiska och demokratiska människor. Om vi menar att de ska få leva med skapande och kultur som naturliga delar när de är barn och unga, i hela livet, att de ska få vara med och vilja vara med att skapa det goda livet tillsammans i ett socialt hållbart samhälle i framtiden.

Om vi verkligen menar att de ska vara i fokus i förskola, skola och bibliotek då måste vi tänka och handla på nya och annorlunda sätt.

De minsta skulle behöva bli sedda och få utvecklas precis som de är, nyfikna och intresserade och spända på allt som finns runtomkring så som människor, ord, lekar, sånger och ett och annat monster. Vi vuxna skulle behöva samtala mer med barnen, berätta om livet och tingen och diskutera framtid och möjligheter, berätta om att det finns både hot och hopp. De skulle få många upplevelser genom att vi läser tillsammans med dem, att vi ser teater och dans, lyssnar på musik och pratar om de här upplevelserna. Vi skulle behöva beskriva, diskutera och förklara på många fler sätt. De skulle berätta sina egna berättelser, spela teater, dansa, spela och sjunga tillsammans. Vi som är vuxna skulle se till att alla språk togs tillvara och att kultur-

upplevelser fanns tillgängliga i miljöer där barn och unga kan röra sig fritt.

Om barn och unga verkligen vore i fokus skulle förskola, skola och bibliotek se annorlunda ut, ja, hela samhället skulle få förändras. Förskola och skola skulle inte längre mest vara förvaringsanstalter, som de ofta blir, för där skulle det finnas tillräckligt med personal. Och på biblioteken skulle det finnas många fler människor med olika yrken som barn- och skolbibliotekarier, pedagoger, scenografer och musiker.

Det som förundrar mig är att det är så svårt att se och göra något åt de brister som finns. Vi känner väl till barns och de ungas behov och skriver om detta med högrävande och goda formuleringar men det är lätt att gömma sig bakom dem. Barn och unga ska prioriteras, står det i kommuners, regioners och i målsättningar för hela landet.

Tänk om vi gjorde det vi vet - att se till att språk, kultur och möten med många människor finns runt de små från allra första början. Då skulle alla föräldrar och barn bemötas med respekt. Alla som behöver skulle få yppersta stöd för sin utveckling och kunskap. Det kan handla om att veta att man kan tala med sitt barn, berätta sagor och sjunga redan när barnet ligger i mammans mage. Det måste man få veta. Och att prata och läsa och sjunga ännu mer när barnet är fött. Så skapas människan i språket med tillit,

lugn och ro. I vår region får alla barn Barnets första bok och i alla språk finns sagor och berättelser, rim och ramsor.

Min vision av hur skolbibliotekets och skolbibliotekariens roll i elevers lärande skulle kunna se ut upplevde jag under ett studiebesök i USA. Utgångspunkten i det arbete jag såg var elevernas lärande. Skolledning, lärare och bibliotekarier arbetade målmedvetet i denna riktning genom hela skoltiden – från förskola till gymnasium. De underströk att det inte handlar om skolan, biblioteket, personalen eller något annat, utan om barnen och ungdomarna och deras lärande.

Redan från de första klasserna arbetar man med arbetssätt som i gymnasiet blir regelrätt forskning. När ungdomarna söker till college (högskola) vet de hur man genomför ett vetenskapligt arbete. De förstår hur man lär därför att de fått träna i ett vetenskapligt tänkande under hela sin skoltid.

Jag mötte stolta studenter på gymnasiet som beskrev sitt vetenskapliga arbete och visade upp sin mapp med ett arbete som byggde på att de läst 6 – 10 vetenskapliga artiklar för att undersöka och belysa det tema de valt. Arbetets tema eller ämne hade valts ut under en lång inledande process där lärare och bibliotekarie stöttade eleven, diskuterade och prövade ämnets hållbarhet för det vetenskapliga arbetssättet.

Hela arbetet kunde pågå under en hel eller del av en termin. Eleverna fick stöd inte bara av sina handledare, lärare och skolbibliotekarie utan även av sina studiekamrater under en rad workshops. Sakta men säkert ledde arbetet fram till ett resultat av hög kvalitet. Jag jämförde med våra projektarbeten och insåg genast att vi både borde och kunde använda detta arbetssätt till att göra liknande kvalificerade arbeten för att förbereda elever här för framtiden.

Alla studenter genomförde dessa arbeten. När de var klara presenterades de för de yngre

eleverna och de som nått längst fick pris. Det betydde inte alltid att de utfört det bästa eller mest kvalificerade eller den längsta uppsatsen, utan det gick till de elever som nått längst i insikt och förståelse och lärande utifrån sin utgångspunkt. Och så avslutade man presentationerna, som kunde pågå flera dagar, med en stor fest.

Eleverna var glada och mycket stolta över sina arbeten. De brukade komma tillbaka när de kommit in på college och berätta för de yngre eleverna om hur bra de klarade sig eftersom det arbetssätt de haft i grundskolan är det som används på college. Det innebar att de ofta fick hjälpa sina kamrater som inte hade dessa kunskaper med sig från skolan.

Det här vetenskapligt gjorda arbetet var bara slutet, finalen, på ett arbete som startat långt innan. Det börjar redan på förskolenivå genom att eleverna får utveckla alla sina kreativa sidor via allt mer avancerade uppgifter där man på samma sätt som på gymnasiet ställer många frågor och söker svar i nära samarbete med sina kompisar, sina lärare och bibliotekarier.

På de andra stadierna i till exempel sjuan valde eleverna ett eget intresseområde. Också där fick man samma engagerade handledning av läraren och skolbibliotekarien. En dag kom vi rätt in i en grupp som hade workshop om vilken första källa och vilken realia de skulle välja till sina ämnen. Där satt de och diskuterade med varandra vad som skulle kunna vara en första källa till ämnen som Vietnamkriget ur politisk synvinkel, Audrey Hepburn eller smaksättning av mat. De redovisade hur de hade tänkt tillsammans med sin ”Study Buddy”. Det var sätt som att intervjua föräldrar, mormor eller en kock och det var att anlita uppslagsverk i bokform eller på nätet. Läraren och bibliotekarien stöttade dem mycket aktivt och intresserat och kom med frågor och nya infallsvinklar och både vidgade och minskade ämnet på ett skickligt och mycket engagerande sätt.

I andra årskurser ingick arbetssättet i olika ämnen – som i historia där man gjorde en tidning med temat Ancient Greece. Det här arbetssättet användes både i den privatskola i Gladstone och i den ”public school” i Harlem som vi besökte.

Jag anser att det är möjligt för oss att arbeta precis så här i svenska skolor. Det är inte svårt, men man måste vara överens om att göra det i hela skolan. Det behövs pedagogisk ledning och en helhetssyn. Och det behövs skolbibliotek med kunnig personal. Visst förekommer det också hos oss att elever, lärare och bibliotekarier tillsammans söker information och leder arbetet i en så genomtänkt vetenskaplig riktning. Men ännu förekommer det inte som ett etablerat arbetssätt i så många skolor.

Det viktiga är att eleverna är i centrum för uppmärksamheten – och utifrån det ska skolledning, lärare och bibliotekarier arbeta tillsammans med att underlätta, påvisa, handleda och stötta eleverna i deras arbete. Det handlar inte om att någon är just lärare eller någon annan bibliotekarie. Det handlar inte om klassrum eller bibliotek. Randy Schmidt, den eminenta skolbibliotekarien i Gladstone, N.J påpekade ”It’s not about the school Library or the librarians – it’s about kids learning.” Och hon ville se att man lämnar bakom sig det synsätt där man ser skolbiblioteket som skolans hjärta – tänk inte så var hennes råd – se det som en plats för alla. Alla kan om de vill och om det finns en eller rent av flera bibliotekarier i skolan blir det lättare. I skolan i Harlem saknades en bibliotekarie. Men rektorn sade att det verkligen behövdes och han arbetade för att skaffa resurser att anställa en. Nu fick elever och lärare åka in till New York Library på Manhattan och det tog mycket tid.

Studiebesöket i New Jersey och New York gav en inblick i ett fungerande samarbete mellan lärare och bibliotekarier. Det var

också det frö som nu vuxit till konferensen ”Opening Doors for Open Minds”, som arrangeras av Kultur i Väst Regionbiblioteket i samspel med GR-Utbildning, Mediapoolen och Högskolan i Borås. Det har också varit grogrund till detta nummer av Framsidan Special, som handlar om barn och unga och deras lärande. Ett lärande med utgångspunkt från ett samarbete mellan olika yrkeskategorier. Genom att lyfta frågan under såväl konferenser som denna publikation, hoppas vi kunna bidra till inspiration och möjligheter till att reflektera, så som jag gjorde efter studieresan och tänka vidare kring lärande, bibliotek och skola. Men glöm inte att arbetet måste börja långt tidigare – redan i mammans mage!

Text: Malin Koldenius

BIBLIOTEK

Louise Limberg är professor emerita på Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, vid Högskolan i Borås och medlem i LinCS vid Göteborgs universitet. I denna artikeln pekar hon på att ett elevcentrerat lärande får allt större fotfäste i svensk undervisning. Skolbiblioteken har, enligt Limberg, en viktig roll att fylla i detta sammanhang. Bland annat kan de bidra till att eleverna bättre uppnår sina mål för lärande genom att erbjuda ett brett utbud av olika källor och informationstjänster. ”För att skolbibliotek skall kunna uppfylla förväntningar och förhoppningar med avseende på meningsfullt lärande och kritisk tolkning och användning av information krävs medvetna satsningar, ekonomiskt och politiskt, så att hållbara strukturer skapas och upprätthålls”, skriver Louise Limberg.

Skolbibliotek i nya pedagogiska och digitala landskap

Skolbiblioteksverksamhet formas i hög grad av ideologier, politiska beslut, teknikutveckling och pedagogiska strömningar i samhället utanför skolan. Under de senaste decennierna har en omfattande förändring successivt tagit form i svensk skola: från lärarstyrd undervisning till ett elevcentrerat arbetssätt allt oftare i form av elevers egen forskning¹ via datorn. Denna förändring grundas i antaganden om undervisning som bygger på elevers

självständiga kunskaps-sökande, ansvarstagande och planering av eget arbete, och har på ett påfallande sätt slagit igenom i de skolor jag tillsammans med kolleger under närmare två decennier studerat i olika forskningsprojekt. Genomslaget för elevcentrerat arbetssätt som förutsätter självständig informationssökning och informationsanvändning med datorn som redskap, har medfört ett intensifierat utnyttjande av bibliotek och de möjligheter som bibliotek erbjuder på alla nivåer i utbildningssystemet.

¹Den kursiverade skrivningen av forskning och forskas syftar på sådant arbete som elever utför i skolan som hänger samman med elevcentrerat arbetssätt.

En första utgångspunkt för denna artikel är att för denna typ av skolarbete har skolbibliotek viktiga funktioner att fylla. Jag menar sålunda att skolbibliotek skapar viktiga förutsättningar för lärande och erbjuder en rik infrastruktur för lärande kopplat till elevcentrerat arbetssätt.

Skolbibliotek verkar givetvis också på den lokala skolans premisser med den kultur och de förutsättningar som finns där. Väl fungerande skolbibliotek kan bidra till att forma den enskilda skolans kultur och de villkor för undervisning och lärande som erbjuds (Alexanderson & Limberg 2004). Åtskilliga rapporter (tex *Skolbiblioteken, 2007; Skolbibliotek för alla, 2008*) visar att skolbibliotekens villkor i dagens svenska skolor är ytterst ojämna med stora skillnader både mellan kommuner och mellan skolor inom samma kommun. En stor andel elever saknar tillgång till skolbibliotek med rimligt utbud av medier för såväl skolarbete som vidare utforskning av världen och fantasin. Kopplat till min inledande utgångspunkt om skolbibliotekens betydelse för elevers lärande är givetvis de stora skillnaderna mellan resurser och kvaliteter i skolbiblioteksverksamhet ett problem i en likvärdig skola. Frågor som följer av detta handlar dels om vad som avgör resurstilldelning och kvaliteter i skolbiblioteksverksamhet, dels hur man kan arbeta för skolbiblioteksutveckling. En andra utgångspunkt för min artikel är att forskningsresultat om hur skolbibliotek bidrar till att höja kvaliteten på elevers lärande kan användas för att utveckla och stärka skolbiblioteksverksamhet.

Artikeln kommer således att fokusera på vad vi kan lära av forskningen som har potential att stödja skolbiblioteksutveckling och som kan forma välgrundade argument för satsningar på skolbiblioteksverksamhet.

De forskningsprojekt som jag bygger mina resonemang på är i första hand sådana som studerat lärande via skolbibliotek med de

resurser som erbjuds via bibliotek, det vill säga olika medier och tjänster, undervisning och handledning (*jfr tabell nedan*). Studierna har genomförts i sammanlagt 14 skolor och omfattat drygt 300 elever från år 2 till år 12 och ca 35 lärare och 15 bibliotekarier i de olika skolorna. Fem av projekten har varit regelrätta forskningsprojekt, medan det sjätte, Projekt StilBib, var ett utvecklingsprojekt, där ett av målen var att försöka omsätta forskningsresultat i praktiskt arbete med utveckling av skolbibliotek. I projekt StilBib deltog sammanlagt ca 100 personer: lärare, skolledare, bibliotekarier och IT-pedagoger vid 24 skolor i 11 kommuner.

År och forskningsprojekt

1993-1998	Informationssökning och lärande
2001-2004	Lärande via skolbibliotek (LÄSK)
2001-2004	Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)
2004-2008	Bibliotek, IKT och lärande (BIKT)
2008-2010	Expertis, auktoritet och kontroll på Internet (EXAKT)
2007-2008	Stöd till skolbiblioteksutveckling (StilBib)
<i>Översikt över de forskningsprojekt som skapar underlag för artikeln</i>	

Kritiska drag i elevernas lärande

Resultat från olika forskningsstudier tyder på att kvaliteten på elevernas sätt att söka och använda information samspekar nära med kvaliteten i deras lärande (Alexanderson & Limberg 2004; Limberg 1998). Det visar sig också att det finns stora variationer mellan vad eleverna lär sig. Dessa variationer hänger ofta samman med hur eleverna sökt och framför

allt använt information för sina uppgifter. Flertalet elever fokuserar på datorn som tekniskt medium för att snabbt finna fakta. När elever arbetar med komplexa frågor som exempelvis Varför är jag så lång? eller Hur kan det komma sig att homosexualitet ända in i våra dagar betraktats som en sjukdom? eller Varför blev man pirat på 1700-talet? visar det sig att en uppfattning av informationsökning som faktasökning är alltför begränsad.

Kopplat till informationsökning vid elevcentrerade skoluppgifter identifierar vi i våra studier tre grupper av elever (oavsett ålder). En mindre grupp elever som har svårigheter med att söka och finna relevant information över huvud taget, en stor grupp elever som klarar faktainhämtning och enkel rapportsammansättning men som inte förmår problematisera informationen eller granska källorna kritiskt, samt en mindre grupp elever som klarar informationsökning och källkritisk granskning och som förmår omvandla information till meningsfull kunskap (*Alexandersson & Limberg 2009*). Frågan är: hur kan skolbibliotek bidra till att fler elever når de mera kvalificerade kunskapsmålen? Ett svar är att återkommande resultat tyder på att användning av större antal och mera varierade typer av informationskällor som ger olika infallsvinklar på ett ämne samspelar med mera kvalificerade inlärningsresultat. Detta betyder i sin tur att väl fungerande skolbibliotek med ett brett utbud av källor och informationstjänster på olika sätt kan bidra till att fler elever når föreskrivna mål för lärande.

Förmågor som källkritisk granskning och analys framhävs ofta som mål för lärande såväl i läroplaner som i kursplaner eller mål för konkreta uppgifter som elever arbetar med i klassrum och bibliotek. Betydelsen av att kunna värdera och bedöma informationskällors trovärdighet aktualiseras numera särskilt tydligt kopplat till så kallade sociala

medier där information skapas utan tydliga författare eller avsändare, exempelvis i wikipedia och bloggar. Våra resultat visar att elever gärna använder lättillgänglig information i wikipedia men samtidigt är osäkra på hur de skall bedöma dess trovärdighet, eftersom vem som helst kan lägga till och redigera texter och artiklarna ständigt förändras (*Sundin & Francke 2009*). Här finns, menar jag, viktiga resultat att uppmärksamma vid undervisning i informationsökning och användning.

Undervisning - tillämpning av forskningsresultat

Grundat i våra forskningsresultat vill jag hävda att omprövning av undervisning i informationsökning och informationsanvändning är särskilt angelägen. Här finns en stor potential för tillämpning av forskningsresultat. Jag framhöll ovan att det är olika sätt att använda information som samspelar med bättre måluppfyllelse i elevernas lärande inte sökning och återfinning. Samtidigt visar både våra studier och andra att undervisning tenderar att fokusera på just sökning av information snarare än användning. Undervisningen inriktas gärna på hur man söker i olika databaser, hur sökfrågor bäst konstrueras i ett gränssnitt eller i vilken ordning man bör konsultera olika källor (*Limberg & Folkesson 2006; Sundin 2008*). Sammanfogade resultat ur vår forskning visar på fyra särskilt viktiga dimensioner i undervisning om informationsaktiviteter kopplade till undersökande arbete: betydelsen av 1) att eleverna arbetar med undersökbara frågor. Alltför ofta händer det att elever väljer ett ämne och sedan omvandlar detta till en sökfråga vid datorn.

Då elever forskar behöver mycket tid ägnas åt att hjälpa dem att formulera meningsbärande forskningsfrågor för att rikta arbetet med en uppgift; 2) tät och kontinuerlig handledning av eleverna med fokus på kunskapsmål och -innehåll i stället för fokus på procedur och

ordning; 3) meningsfull återkoppling till eleverna på det arbete de gör, inklusive deras sätt att välja informationskällor och bearbeta dessa; samt 4) förtroendefullt samarbete mellan lärare och bibliotekariers kring elevernas uppgifter. Ett viktigt bidrag i detta samarbete är att informationssökning och användning uppmärksammas fortlöpande under läroprocessen (*Limberg, Alexandersson, Lantz-Andersson & Folkesson 2008*). Då dessa fyra dimensioner fungerar väl skapas förutsättningar för att elevernas arbeten skall leda till kvalificerade kunskapsresultat.

Utveckling - tillämpning av forskningsresultat

I utvecklingsprojektet StilBib var ett mål att använda forskningsresultat för pedagogisk utveckling med fokus på språk och med skolbibliotek som redskap. Ett bestående intryck av villkor för utveckling av skolbibliotekets pedagogiska roll är de kärva utgångslägen som många skolor och bibliotek har att hantera. Förutsättningar för skolbiblioteksverksamhet begränsas av i många fall ytterst knappa resurser och usla infrastrukturer.

Resultat av olika lokala projekt knutna till StilBib blev en ökad aktivitet på flertalet skolor, när det gäller arbete med lässtimulans och språkutveckling. Vi iakttog en förstärkt pedagogisk roll för skolbiblioteket, där lärare och bibliotekariers utvecklade ett samarbete i olika projekt i syfte att tillsammans nå mål med avseende på elevers språk- och läsutveckling.

Den direkta kopplingen mellan forskning och pedagogiskt utvecklingsarbete i lokala projekt är en utmaning. En avgörande förutsättning är att arbetet sker kollektivt på en skola eller i en kommun, där erfarenhetsutbyte och olika positioner i arbetslag har stor betydelse. Resultaten från StilBib, liksom från våra andra studier, tyder på att det finns en kraftfull potential i skolbibliotek som redskap i pedagogiskt utvecklingsarbete. Skolbibliotek

kan bidra till utveckling av olika dimensioner i språk- läs- och skrivförmåga, där krav numera ställs på förmågor att förstå, tolka och skapa mening medierade via nya tekniska redskap och via många språk. Jag bedömer att ytterligare satsningar på skolbibliotek för utveckling och användning av digitala medier och mångfald i skolan kan generera goda resultat. Forskning och utveckling om informationskompetens och digital kompetens kommer, enligt vår bedömning, att öka i betydelse och kan direkt knytas till frågor om utvecklad läsförmåga (*Säljö 2009*). På detta område är välutvecklade skolbibliotek potentiellt starka aktörer.

Slutsatser

Avslutningsvis vill jag framhålla att de förändringar vi idag bevittnar i skolan både gällande pedagogiska ideologier och teknikutveckling skapar särskilda förutsättningar för skolbibliotekets möjligheter som aktörer i skolutveckling. I forskningen har vi sett utmärkta exempel på detta. Samtidigt är skolbibliotek ofta sköra institutioner som bygger på individuella bibliotekariers, lärares och ibland skolledares visioner om meningsfullt lärande i den samtida skolan.

För att skolbibliotek skall kunna uppfylla förväntningar och förhoppningar med avseende på meningsfullt lärande och kritisk tolkning och användning av information krävs medvetna satsningar, ekonomiskt och politiskt, så att hållbara strukturer skapas och upprätthålls. Jag hoppas att argumentation för hållbar skolbiblioteksutveckling skall kunna dra nytta av sådana forskningsresultat som jag här presenterat. Jag vill hävda att det är en styrka att argumentera på retorisk nivå för skolbiblioteksutveckling, men jag vill också hävda att retorisk argumentation vinner i trovärdighet när den grundas i forskningsbaserad kunskap.

Text: Louise Limberg

Skolbibliotek med central roll

Informationssökning på hög nivå och riktiga tegelstenar till klassiker är inskrivna i kursplanen. För eleverna på International baccalaureate-programmet i Borås är skolbiblioteket inte en bara ett stöd, utan en nödvändighet för att klara de tuffa studierna. Det är fullt runt borden i biblioteket på Sven Eriksonsgymnasiet. Framför eleverna ligger tjocka häften, läroböcker och romaner. Någon sitter och antecknar med Pär Lagerkvists Dvärgen uppslagen framför sig, någon annan knappar in ett tal på miniräknaren.

– Det är IB-elever nästan allihop. De tillbringar väldigt mycket tid här i biblioteket, säger skolbibliotekarien Eva Martner och ler igenkännande mot fyra tjejer som sitter och pratar runt ett bord.

Internationell profil

Sven Eriksonsgymnasiet i Borås är en av 32 skolor i Sverige som har International baccalaureate diploma programme, ett gymnasieprogram med internationell profil som ger behörighet till både svenska och utländska universitet. Programmet finns på skolor i 138 länder, men innehållet är detsamma överallt och styrs från huvudkontoret i Genève. Elevernas prov och arbeten rättas centralt efter samma mall.

Sven Eriksonsgymnasiet har haft programmet på skolan i tio år nu, men det var en lång process innan det var klart, minns Eva.

– Det ställs höga krav för att skolan ska bli godkänd. Ett viktigt kriterium för att få ha IB-programmet är att man har ett bra

För skolbibliotekarien Eva Martner är det en utmaning och en glädje att arbeta med eleverna på International baccalaureate-programmet i Borås. Foto: Tove Eriksson

skolbibliotek. Skolan förband sig att satsa 100 000 kronor om året på biblioteket under de första åren, vilket innebar en fördubbling av budgeten jämfört med tidigare, berättar hon.

Pengarna användes till fack- och skönlitteratur, databaser och tidskriftsprenumerationer.

– Biblioteket fick ett lyft och det gynnar hela skolan, säger Eva.

Kraven gällde inte bara biblioteket, utan också bibliotekspersonalen. Eva fick åka till London på fortbildning under en vecka, vilket sedan följts upp regelbundet på hemmaplan.

Avgörande betydelse

Anledningarna till att biblioteket har en så

Hampus Olander, Malin Classon och Rianne Cort på IB-programmet tillbringar mycket tid i skolbiblioteket, även när de har håltimmar och raster. Foto: Tove Eriksson

avgörande betydelse för en skola med IB-program är flera. Till att börja med läggs en stor vikt vid informationssökning, kunskapsteori och kritiskt tänkande i kursplanen. Eleverna arbetar ofta självständigt med egna arbeten inom olika ämnen. Redan under första året blir informationssökning i biblioteket vardag för eleverna då de deltar i en stor FN-dag på skolan. IB-eleverna tilldelas varsitt land och varsin viktig fråga, som människohandel eller drogpolitik, som de ska läsa in sig på. De ikläder sig rollen som FN-representant för en dag och håller ett anförande utifrån den inställning som ”deras” land har i frågan.

– FN-dagen blir ett bra tillfälle för mig att visa dem databaser och annan informationssökning i biblioteket. Eleverna blir väldigt engagerade i sina anföranden och har god tid på sig till förberedelser. De kommer på raster och håltimmar och jag kan ofta hjälpa dem en och en, säger Eva.

Om FN-dagen innebär en introduktion till skolbiblioteket, så är treans så kallade extended essay den stora avslutande uppgiften där biblioteket spelar en viktig roll.

Malin Classon, en av IB-eleverna som sitter och pluggar i biblioteket, skriver sin uppsats om mellankrigstidens Tyskland och hur nazisterna kom till makten.

– Det är väldigt viktigt att jag har många olika sorts källor för att få en bred bild av hur det gick till. Jag har frågat mycket i biblioteket om var jag ska leta information och hitta böcker, till exempel om Hindenburg och om Weimarrepublikens fall. Jag har fått mycket hjälp med att söka i Libris och andra databaser, säger hon.

Undervisning på engelska

Större delen av undervisningen på IB-programmet sker på engelska. Eleverna undervisas också i sina respektive modersmål och ytterligare språk. Att eleverna kommer från många olika länder och använder källor på olika språk är ytterligare en faktor som bidrar till bibliotekets viktiga roll på skolan.

– Det blir mycket fjärrlån, vilket är väldigt roligt att syssla med som bibliotekarie. Det är en utmaning. Mitt yrkeskunnande sätts på prov när eleverna frågar efter artiklar från

anno dazumal, på vilket språk som helst. Hittar man inte informationen på engelska så kan de säga ”vi tar det på franska eller tyska istället”, säger Eva Martner och ser förtjust ut.

– Det som är roligt med de här eleverna är också att de aldrig blir förskräckta över stora material, snarare tvärtom, tillägger hon.

Hampus Olander uppskattar möjligheten till hjälp med fjärrlån. Han skriver sin extended essay inom matematik.

– Jag håller på med ett bråk som är oändligt. Det händer att jag hittar referenser till specifika böcker där det finns ett särskilt tal eller uträkning, och då är det bra att kunna låna hit dem, säger han.

Skönlitteratur

IB-programmets kursplan innehåller också en lång lista av skönlitterära verk som eleverna ska ha läst innan de tar examen. För den elev som läser svenska som förstaspråk ingår bland annat Dostojevskijs Brott och straff, Kafkas Processen och Strindbergs Hemsöborna, men också nyare böcker som Ett öga rött av Jonas Hassen Khemiri och Tätt intill dagarna av Mustafa Can.

– Men ibland kan det se ut såhär också! Eva Martner ler och håller upp två häften med för svenska ögon helt obegripliga tecken. Det är skönlitteraturlistorna för elever med kinesiska och arabiska som modersmål.

– Ibland tar jag hjälp av eleverna som får översätta titlarna för mig, eller så skickar jag listorna till Internationella biblioteket i Stockholm för översättning, säger hon.

Många av eleverna läser dessutom mycket skönlitteratur på olika språk på fritiden. Rianne Cort i trean är en av dem som brukar plöja tjocka romaner utöver all kurslitteratur.

– Jag lånar ofta böcker här på biblioteket av vissa författare som jag älskar, som Joyce Carol Oates. Det finns en bra blandning av böcker här och många på engelska, säger hon.

Strikt styrning

IB-programmets strikta styrning underlättar på många sätt. Eva Martners och kollegan Marjana Puhacas arbete i biblioteket. Eftersom samma kursmoment återkommer år efter år kan de bygga upp ett bra mediebestånd. Eva upplever det till största delen som positivt att IB-programmet är såpass styrt.

– Det finns inte så stort utrymme för improvisation, men det är samtidigt lätt att planera när man har tydliga ramar. Litteraturlistorna för hösten kommer till exempel redan på våren, säger hon.

Möjligheten till god planering som blir en följd av IB-programmets upplägg präglar också bibliotekets samarbete med lärarna på programmet.

– Vi har sällan problemet med 30 elever som kommer till biblioteket samtidigt utan förvarning. Upplägget gör helt enkelt att lärarna kan ha god framförhållning. IB-eleverna är ju också färre till antalet, säger Eva Martner.

I början var hon med på IB-lärarnas konferenser och möten, men nu när allt har satt sig handlar kontakterna mer om det vardagliga arbetet.

– Men en stor skillnad och en nyckel till att det är så roligt att jobba med IB-programmet är bibliotekets status. Det finns en tydlig beskrivning av vad vi ska göra i regelverket och IB-lärarna är införstådda med att biblioteket är viktigt, säger Eva Martner när vi går över skolgården för att träffa Brita Malmheden-Park, koordinator för IB-programmet och NO-lärare, i en annan byggnad. Och Brita bekräftar den bilden.

– Utan Eva och biblioteket – inget IB-program. Så är det bara, säger hon bestämt.

– Jag tror att er inställning spiller över på eleverna. Man märker att de uppskattar oss, svarar Eva.

Det knackar på dörren till lärarrummet där vi sitter och en lång ung man med glasögon och

tandställning kikar in. Han har just kommit till Sverige från Egypten, är ny på skolan och ska göra ett test för att se vilken nivå han ska gå in på i franskundervisningen. Brita följer med honom och letar efter en fransklärare som kan bedöma vad han kan.

– Det är roligt och spännande att få jobba med ungdomar från hela världen, säger Eva.

Annorlunda relation

Relationen till eleverna på IB-programmet blir ofta lite annorlunda än till andra elever, berättar hon. Dels för att biblioteket spelar en stor roll i undervisningen, men också för att det ofta handlar om elever med en helt annan bakgrund än de vanliga gymnasieeleverna. Cirka en tredjedel av eleverna på programmet är svenskar, andra har en eller två föräldrar som kommit till Sverige för att arbeta, ofta läkare från Tyskland, Spanien eller länder i Östeuropa. Många av eleverna är också relativt nyanlända flyktingar, från bland annat Iran, Irak och Libanon. Det är inte ovanligt att eleverna är några år äldre. Skillnaden i ålder på den äldsta och den yngsta eleven i en klass är i ett fall fem år.

– För dem som kommer hit och inte kan svenska så är IB-programmet räddningen, om de kan engelska, säger Brita Malmheden-Park när hon kommit tillbaka.

– För en del är det första mötet med en svensk skola, och de behöver mycket stöd i början, säger Eva. Och eftersom eleverna tillbringar mycket tid i biblioteket, så utvecklar man en speciell relation.

Text: Tove Eriksson

FAKTA

Om International Baccalaureate, IB

IB-program finns på 2757 skolor i 138 länder världen över. Antalet elever är cirka 760 000.

Det finns tre olika IB-program:

Primary years programme, PYP,
för barn 3-12 år

Middle years programme, MYP,
för barn 11-16 år

Diploma programme
för ungdomar 16-19 år

IBDiploma programme sträcker sig vanligen över två år. I Sverige lägger man till ett förberedande år för att få ett treårigt gymnasium.

Eleverna väljer sex kurser från fem grupper av ämnen. Det gör att de garanteras en blandning av språk, samhällsämnen samt naturvetenskap och matematik. Man kan också välja en estetisk kurs.

I programmet ingår också tre övriga obligatoriska punkter:

- The Extended essay, där eleven fördjupar sig i en fråga inom ett av sina ämnen.
- Theory of knowledge, där eleven får undersöka olika sätt att ta in information (perception, känsla, språk och förnuft) och olika typer av kunskap (vetenskaplig, konstnärlig, matematisk och historisk).
- CAS: Creativity, action, service.
Ett återkommande inslag av uppgifter förlagda utanför klassrummet. Det kan handla om att organisera ett evenemang, göra praktik på ett dagis eller arbeta med välgörenhet till exempel.

”Skolbiblioteken kan bidra med mycket för att hjälpa studenterna att utveckla sin känsla för språket som konstmedium. De kan erbjuda en stor poesisamling och höja det litterära språkets status med poetry slam och uppläsningar, och erbjuda möjlighet att skriva poesi och musiktexter. Med hjälp av interaktiva web 2.0-verktyg som Wordle, Wordsift och wikis går det att visualisera, manipulera och bearbeta det litterära språket för att på så sätt förstå dess funktion i samband med andra litterära komponenter som litterär uppbyggnad och litteraturkritik. Bloggar är den nya tidens dagbok och kan också fungera som forum för tolkning av litterärt språk och för att göra kopplingar till andra litterära verk. Sådana grepp, som utformas och genomförs i samarbete med lärarna, är inget självändamål utan avsedda som metoder för att utveckla förståelse för det litterära språket som medium för estetisk förståelse”, skriver docent Carol A Gordon från Center for International Scholarship in School Libraries på School of Communication and Information vid Rutgers University i New Jersey, USA.

Den disciplinära kunskapens och undersökningens roll i estetisk förståelse

Den estetiska meningssfären

Vad har Stålmannen, Harry Potter och Odysseus gemensamt? En hjälte som åter-speglar kulturella värden? En spännande berättelse? Det lugnande temat att det goda segrar över det onda? Vad är lämpligt stoff för litteraturstudier och hur lär man bäst ut det?

Vad kan den estetiska undervisningen och skolbiblioteket spela för roll i litteraturundervisningen? I den här uppsatsen granskas den estetiska undervisningens karaktär och dess betydelse i valet av litteratur och i själva studierna. Den underliggande tesen är att det finns olika kategorier, eller sfärer, som olika ämnen hör till. *Phenix (1964)* definierar sex meningssfärer: symbolik (vanligt språk, matematik och icke-diskursiva symboliska former), empirism (naturvetenskap, psykologi och samhällsvetenskap), estetik (musik, bildkonst, dans och litteratur), synoetik (personlig kunskap, etik (moralisk kunskap) och synoptik (historia, religion, filosofi). De här sfärerna fungerar som prismor som bryter ner ljuset från den mänskliga kunskapen i olika "färger", eller meningssfärer, som kan användas för att fastställa hur man ska undervisa för att uppnå individuell förståelse och djup insikt. Det ger de olika ämnena ett slags regnbågsbegrepp som förhindrar att "en metod för alla" används vid "forskning", och i stället uppmuntras flera olika undersökningsmodeller som bygger på distinkta och unika intellektuella traditioner inom de akademiska ämnena. De här traditionerna fokuserar på den typ av frågor som ställs i ett ämne och de sätt som man i ämnet samlar underlag att besvara frågorna. I den estetiska sfären undersöks bildkonst, musik och dans men också litteratur, och där används en typ av undersökning som mer kännetecknas av fantasi än av den experimentella vetenskapens empiriska metoder. I den här uppsatsen presenteras undersökning, och även den estetiska kunskapens struktur, som ett alternativ till att

undervisa om litteratur som en förbrukningsartikel. Vid undersökning i skolbiblioteken beskrivs den estetiska meningssfären som kontext ur tre perspektiv:

- 1) Det litterära språket som medium;
- 2) Litteraturens struktur;
- 3) Litteraturkritik. Hur definieras den estetiska insiktens gränser och område ur dessa olika perspektiv?

Estetiska standarder för litteratur: Språket som medium

Det litterära språket är främst skönlitterärt – det är inte avsett att förmedla någon bokstavlig sanning. Litterära verk, även de som bygger på fakta eller berättas som en verklig händelse, är fulländade abstraktioner. Estetisk insikt uppnås mer genom direkt varseblivning av dessa abstraktioner än genom begrepp (*Phenix, 1964*). Insikten uttrycks inte heller i påståenden eller satser, som i naturvetenskaplig kunskap, utan i särskilda objekt. En vävnad eller ett keramikföremål kan endast uppskattas som unika objekt som förmedlar en mening genom ullen eller leran. Mediet uttrycker det estetiska objektets mening genom att förmedla detaljer som gör konstföremålet unikt. Inom litteraturen förmedlas de här detaljerna med språket. Språkets sanning eller osanning är inget mått på verkets estetiska mening. Här innebär insikt att man uppfattar det litterära verket som en särskild, komplex organisation av verbala symboler som förmedlar fulländad, emotionell och känslofylld mening som är unik för just det verket (*Phenix, 1964*). Detta blir tydligare i en vävnad eller ett keramikföremål än i språket i en roman, eftersom ullen och leran som medier är konkreta, med uppfattningsbara egenskaper som färg, struktur och form. Språket däremot, är abstrakt och upplevs med hjälp av fantasin och inte direkt med sinnena.

Man skulle kunna tro att litteraturen har en

fördel eftersom den använder ett allmänt erkänt språk som så många förstår. Språket kan dock skapa hinder för litterär förståelse.

Det är samma vokabulär och grammatik som används i det litterära språket som i vardagsspråket, och även i det språk som används i andra sfärer och ämnen, som historia. Därför kanske eleverna blandar ihop litterära, eller estetiska, betydelser med betydelsen i andra sfärer. Ett stort problem i litteraturstudierna är att skilja mellan språkets olika funktioner.

När språket används för estetiska ändamål förmedlar det olika betydelser från det språk som används också för andra ändamål. I litteratur används språket medvetet för sin uttrycksfulla effekt, mer än för att beskriva saker. Språket används för att locka till eftertanke. Språket är avsett som en källa till estetisk njutning. Litterärt språk är icke-diskursivt – det är inte enbart avsett för att berätta en historia. Det innehåller symboler och metaforer och ger olika tolkningsmöjligheter. Detta skapar utmaningar för hur den estetiska undervisningen som behandlar textanalys ska utformas, den som sällan är ett forskningsämne i grundskolans senare år.

Genom språket ordnas olika mönster av ljud och bildspråk, symboler, metaforer och myter till en enda uttrycksfull helhet (*Phenix, 1964*). Litteraturen skiljer sig från vanligt språk genom att den utnyttjar språkets rytmiska möjligheter. Det finns en tilltagande regelbundenhet i poetiska konstgrepp och syntax, som rim, rytm och alliteration. Litteraturen som konst bygger på möjligheten att använda språket figurativt och inte enbart bokstavligt eller diskursivt. Figurativt språk omfattar litterära bilder som står för något inre och fulländat. Bilderna kan kopplas samman med sinnena och ger objekten en mening som blir till symboler. Symbolerna träder fram som objekt som refererar till något annat än sig själva. Ett viktigt litterärt begrepp är metaforen, som innehåller en

jämförelse mellan två olika saker och där både bilder och symboler används. När det litterära språket uttryckligen lärs ut i litteraturens kontext, kan eleverna så småningom förstå innebörden i litterära verk.

Skolbiblioteken kan bidra med mycket för att hjälpa studenterna att utveckla sin känsla för språket som konstmedium. De kan erbjuda en stor poesisamling och höja det litterära språkets status med poetry slam och uppläsningar, och erbjuda möjlighet att skriva poesi och musiktexter. Med hjälp av interaktiva web 2.0-verktyg som Wordle, Wordsift och wikis går det att visualisera, manipulera och bearbeta det litterära språket för att på så sätt förstå dess funktion i samband med andra litterära komponenter som litterär uppbyggnad och litteraturkritik. Bloggar är den nya tidens dagbok och kan också fungera som forum för tolkning av litterärt språk och för att göra kopplingar till andra litterära verk. Sådana grepp, som utformas och genomförs i samarbete med lärarna, är inget självändamål utan avsedda som metoder för att utveckla förståelse för det litterära språket som medium för estetisk förståelse.

Estetiska standarder för litteratur: Litteratur och struktur

Det litterära språkets mönster, däribland dess rytm och konstgrepp som används för att framkalla emotionell respons, ger olika slags litterära verk: skönlitteratur (romaner, noveller och epos), drama (på prosa eller vers) och poesi. Det är en missuppfattning att litterär insikt skulle bestå i att känna igen dessa genrer och att läsa klassiska litteraturverk.

Eftersom det individuella verkets mening, när dess delar ordnas till en uttrycksfull helhet ... är målet med litterär insikt, är klassificering i genrer, analyser av berättelser, ordnande efter perioder och andra sådan tekniska litteraturvetenskapliga aktiviteter endast användbara för att hjälpa läsaren att

upptäcka de inneboende värdena i de enskilda verken ...” (*Phenix, 1964, 184*)

Att klassificera litterära verk, analysera och ordna kronologiskt är ofta typiska uppgifter när eleverna ska ”forska” om en litterär period, om ett speciellt tema inom litteraturen eller om en viss författares verk. Med de här uppgifterna kan läsaren få hjälp att uppfatta de inneboende värdena i enskilda litterära verk men de ger inte litterär insikt. En mer produktiv uppgift för litteraturforskning är att undersöka ett enskilt verk med fokus på verkets språk och dess litterära effekter. Det krävs en skicklig komposition som förmedlar en stark illusion av verklighet för att återge en handling eller en persons utveckling.

Författarens syfte är att presentera ett övertygande porträtt av mänskligheten. Genom teman förmedlar ett litterärt verk något om människans villkor. Insikt i skönlitteraturens olika delar, dvs. handling, karaktärer, miljö och tema, vid studiet av enskilda verk är bra för den litterära förståelsen när eleverna får i uppgift att göra kopplingar mellan de här delarna och det litterära språket. En elevs förmåga att återge detaljer i handlingen eller beskriva karaktärer och miljö innebär inte att eleven har estetisk insikt. Resultatet på prov, forskningsredovisningar och annat där kunskaper och insikt bedöms utifrån sådana här detaljer, ger ingen bedömning av elevens grepp om verkets mening. Skolbiblioteket är en rik och öppen miljö med ett omfattande utbud och åtkomst till informationskällor i många olika format. Där kan eleven använda sin tidigare kunskap och erfarenhet för att förstå litteraturens strukturella delar. Läsecirklar i nytt format, som forskningsgrupper, grupparbeten och samarbete i denna informationsrika miljö, ger eleverna möjlighet att koppla texten till sig själva, till en annan text och till ett större perspektiv.

Förutom det enskilda verkets språk och struktur beroende på genre och beståndsdelar, kan också användningen av myten öka

föreställningsförmågan i det litterära språket och dess uttryck. Myter refererar till den narrativa framställningen av arketyppiska, eviga, fulländade eller eskatologiska betydelser (*Phenix, 1964*), så som föreställningen om en ”hjälte” eller att ”det goda besegrar det onda”. Myter ger uttryck för viktiga sociala betydelser som överförs via bilder. De skapar en bild av en gemensam tro. När historier blir händelser i ett skrivet epos som Odysseus äventyr i Homeros *Odysséen*, får berättelsen status av litterärt objekt som kan studeras med en estetisk undersökning, eftersom den innehåller arketyppiska ideal. Den estetiska meningssfären tillför ett språk som stiger upp till den figurativa nivån och litterära strukturen.

Den här aspekten av litteraturen ställer intressanta frågor när det gäller urvalet och studier. Kan estetisk insikt uppstå ur litterära verk som inte är klassiska eller episka? Kan läsaren få estetisk insikt om språket som medium inte uppfyller kriterierna för ett konstverk? Om ett klassiskt verks struktur tillämpas på en tecknad serie eller en serieroman, är det då en lämplig källa till litterär förståelse? Kan en serietidning med *Stålmannen* som framställer en arketyppisk hjälte bidra till estetisk insikt? (Figur 3) Kan unga läsare utveckla en förståelse för litteratur, när det gäller språk och struktur, om hjälten i en ungdomsbok är en pojke med magiska krafter? Låt säga att Homeros *Odysséen* publicerades i en lättläst version för lågpresterande elever? Har det litterära värdet då gått förlorat?

Vad är litteratur och vad är det inte?

När syftet med en kurs är att lära ungdomarna att uppskatta litteraturen som ett konstverk, bygger det på läsarens förmåga att förstå och reagera på konstmediet, verkets språk. Kan sagoböcker, serieromaner och ungdomsböcker vara litterära verk som är utvecklingsmässigt

lämpliga för sin tänkta läsekrets? När barn läser eller lyssnar till Pippi Långstrump, är då deras estetiska respons på verket lika mycket värd som när en vuxen njuter av William Shakespeares poesi? *Rosenblatt (1978)* definierade läsarespons som det estetiska ställningstagandet i transaktionsteorin, och säger att denna respons kan vara oberoende av det litterära objektets litterära kvalitet. Detta är en viktig fråga för pedagoger som vill fastställa vad estetisk undervisning är. Om läsarens förmåga att förstå och reagera på läsmaterial är en faktor vid urvalet av läsmaterial för grundskolans tidigare år, vid vilken ålder kan vi då bortse från ungdomarnas förutsättningar och förmåga att förstå och reagera på litterärt språk? Vid vilken ålder i ungdomarnas utveckling tar pedagogerna inte längre hänsyn till läsarnas förmåga att ge estetisk respons? Är det möjligt att ett verks estetiska kvalitet inte beror på dess genre eller språkliga förfiningsnivå, eller publiceringsdatum, utan på den respons det framkallar hos läsarna?

Estetiska standarder för litteratur: Litteratur och kritik

Kritisk förmåga till analys, sammanfattning (eller kreativitet) och bedömning handlar om frågan vad som är värt att läsa när barn utvecklar sin läsförmåga. Att lära barn att vara kritiska, dvs. att bedöma sina erfarenheter och, i det här fallet, göra bedömningar av ett litterärt verk, är en tänkande förmåga högt upp i *Blooms (1956)* taxonomi. För att uppnå estetisk insikt räcker det inte att eleverna läser litteraturkritik – de måste skapa den själva.

Det kräver mönster och förebilder och det kan de få i skolbibliotekets samlingar. Tyvärr har man allt mer övergett läsningen av litteraturkritik i litteraturundervisningen, till förmån för utvecklingen av estetisk respons. Innehållet i litteraturkurserna har dock inte anpassats för att passa olika nivåer av läs- och skrivkunnskap. Det går inte att bortse från

kopplingen mellan läskunnighet och litterär förståelse. Innan man kan göra bedömningar och ge respons måste man ha verklig läsförståelse. Det är färdigheter som inte kan läras ut med direkt undervisning. Det är snarare ett resultat av att eleven, genom att läsa och genom att klättra på lästegen allt eftersom den litterära förståelsen utvecklas, har blivit en skicklig läsare. Detta är första fasen i litteraturvetenskap: nybörjare blir mer kritiska ju bättre läsare de blir.

Det finns två sätt att lära ut textkritik. Det första är genom extern kritik eller studiet av detaljerna i kompositionen. Eleverna kan till exempel komma till skolbiblioteket för att forska om Jazzaldern innan de ska läsa *Den store Gatsby*, eller om Ernest Hemingways liv innan de ska läsa *Farväl till vapnen*. Den utomtextuella (extrinsic) metoden tolkar litteraturen utifrån biografiska, psykologiska, sociala, ekonomiska och politiska faktorer som antas ha påverkat den. Detta är en förberedelse till att läsa för att få estetisk insikt.

Även om eleverna kan hitta information som är värdefull för att förstå ett litterärt verk, ska det inte förväxlas med djupare litterär insikt och är därför inget självändamål. När eleverna arbetar med litteraturkursen i skolbiblioteket ägnar de mesta tiden åt extern textkritik. Innan de läser en roman, forskar de exempelvis om den historiska perioden i denna. Detta är värdefullt endast OM det de lär sig om förhållandena runt det litterära verkets komposition är kopplade till verkets språk och struktur. När relevansen hos ytliga faktorer i ett litterärt verk kopplas till dess egentliga betydelse, är det litterär förståelse som lärs ut. Biografisk kunskap om författaren, till exempel, kan förklara allusioner i det litterära verket, kronologin i hans författarskap och förhållandet till andra verk eller författare eller till händelser vid den tiden. De här faktorerna är dock inte i sig själva estetiskt betydelsefulla. Psykologin i en litterär

komposition utgör inte heller någon estetisk mening. Hamlet, till exempel, förklaras med en psykoanalytisk tolkning, men den tolkningen blir fullständig först när den kopplas till verkets estetiska syfte. Sociala, ekonomiska och politiska sammanhang kan också vara behjälpliga när man utvecklar litterär förståelse för ett verk, men det är felaktigt att bedöma ett litterärt verk utifrån dess bidrag till eventuella sociala mål. Litteraturen är inte heller avsedd att vara någon filosofisk avhandling. Den typen av information är relevant för verkets estetiska ändamål, men det är inte tydligt för eleven. ”Ett verks mening är ett system av underförstådda värden, det vill säga av perceptuella abstraktioner som verket har förmågan att framkalla hos alla som läser det uppmärksamt och välvilligt.” (*Phenix, 1964, 182*)

En andra typ av textkritik är den interna som innebär analys av språk, stil, allusioner och uttryckliga påståenden i det litterära verket. Den textinterna metoden (intrinsic) undersöker litteraturens struktur. ”... den textinterna metoden är tydligt den viktigaste eftersom den fångar den litterära insiktens särart och relativa självständighet i det estetiska läget.” (*Phenix, 1964, 180*) Särskiljandet mellan yttre och inre analyser ger upphov till frågor om hur skolbiblioteken stödjer undervisningen för djupare förståelse i den estetiska sfären och om samarbetets kritiska natur. Hur kan skolbiblioteken stödja såväl intern som extern kritik av litterära verk?

Undervisa i estetisk förståelse genom undersökning

Undervisning för djupare insikter sker med en arbetsbaserad undersökningsmetod där lärare och skolbibliotekarier båda har djupa insikter i den estetiska meningssfären. Läraren bidrar med sina kunskaper i litterärt språk och regler för estetisk insikt. Skolbibliotekarien bidrar med sina insikter

i den estetiska forskningens särart som präglas av estetisk insikt, tillsammans med sina kunskaper om informationskällor och undersökningsmetoder. Det är lärarens och skolbibliotekariens djupa estetiska insikt som präglar undervisningen och slutligen kvaliteten på inlärningsresultatet. Hur kan vi bedöma inläringen för att fastställa om den främjar litterär förståelse?

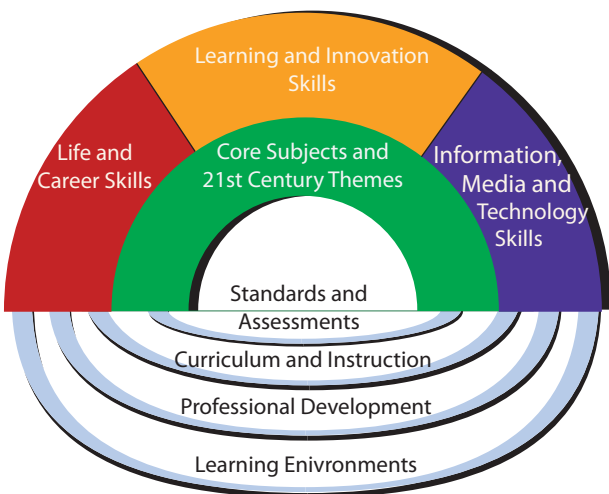
När små barn börjar bli medvetna om världen runt om kring dem, ställer de frågor och det är ingen som lär dem hur de ska göra det. När de går i skolan betraktar de vuxna som auktoriteter som ger svar och de lär sig snabbt att toleransen mot fel svar är låg. De rätta svaren finns i kategoriserad, förpackad ämneskunskap med etiketter som Litteratur, Historia, Naturkunskap och Matematik, vilket ger ett bekvämt sätt att täcka in läroplanen. Här tar man dock inte till vara kunskapens ursprung och det sätt som vetenskapen tillför ny kunskap till innehållet genom att ställa frågor och följa föreskrivna kunskapsvägar - det som vi kallar forskning eller undersökning. I en forskningsprocess som bygger på *Kulthaus bok (1986)*.

Informationssökningsprocessen (ISP) tar man hänsyn till elevens emotionella, beteendemässiga och intellektuella förutsättningar. Metoden beskriver informationssökningens förutsägbara steg utifrån alla dessa inlärningsaspekter. Den här metoden är bra att använda i undervisningen för estetisk insikt där det krävs en holistisk syn på litteratur. ISP och vägledad undersökning (*Kuhlthau, Maniotes, & Caspari, 2007*) ger en struktur för undersökning i formella lärmiljöer som skolbibliotek. ”Vägledad undersökning innebär noggrant planerade, nära övervakade och målinriktade insatser av ett lärarlag bestående av skolbibliotekarier och lärare som leder eleverna igenom den ämnesbaserade forskningen som skapar verklig kunskap och djup insikt i ett ämne och successivt leder till

självständig inläring (*Kuhlthau, Maniotes & Caspari, 2007, 28*). I den här modellen är information det råmaterial som används till att bygga kunskap och på så sätt få förståelse för världen och mänsklig erfarenhet. När eleverna tar itu med information har de inlett en undersökning-process. Om de lyckas utveckla estetisk respons på ett hållbart sätt beror på vilken hjälp och vilken undervisning de får.

Underförstått i undervisningen finns det som lärarna och skolbibliotekarierna menar med "undersökning". En förändring i undervisningen i klassrummet och i skolbiblioteket kan anas i två nyare satsningar i USA: Partnership for 21st Century Skills - P21 (Partnerskap för framtidens kunskap) och de nya standarderna för informationskompetens från American Association of School Librarians (AASL). P21 är ett konsortium bestående av pedagoger, teknikföretag, aktörer och beslutsfattare som har utvecklat en ram för framtidens undervisning (Fig. 2).

Figur 2: Ramverk för framtidens lärande

Källa: www.21stcenturyskills.org

Regnbågens yttre kant innehåller färdigheter för livet och arbetslivet (Life and Career Skills), färdigheter för lärande och innovation (Learning and Innovation Skills) och färdigheter inom information, media och teknik (Information, Media and Technology Skills). I centrum för dessa färdigheter finns kärnämnen (dvs. naturvetenskap, språk, matematik, samhällsorientering och historia) och teman för framtiden (t.ex. globalisering och miljö). Vid regnbågens fot finns stödsystem för undervisning enligt denna plan: standarder och bedömningar, läroplan och undervisning, kompetensutveckling och lärmiljöer. Skolbiblioteket är den perfekta platsen för denna undervisningsplan som ger utrymme för kritiskt tänkande och relevant, autentisk, prestationsgrundad bedömning i stället för arbetsblad och övningar som bedöms med skriftliga prov. När P21 tillämpas på undervisning i estetisk förståelse introduceras betydelsen av samtida litterära verk som behandlar framtidens tema och kopplar samman elevens värld med litteraturens värld. Genom att undersöka begreppet innovation i ett estetiskt innehåll, exempelvis genom att blanda traditionell litteratur med ny teknik och nya format, skapas ett estetiskt verk som kännetecknas som en hybrid av klassisk litteratur och popkultur. Hur kan skolbiblioteken stödja skapandet av en ny litteratur som uppstår ur ungdomarnas fantasi?

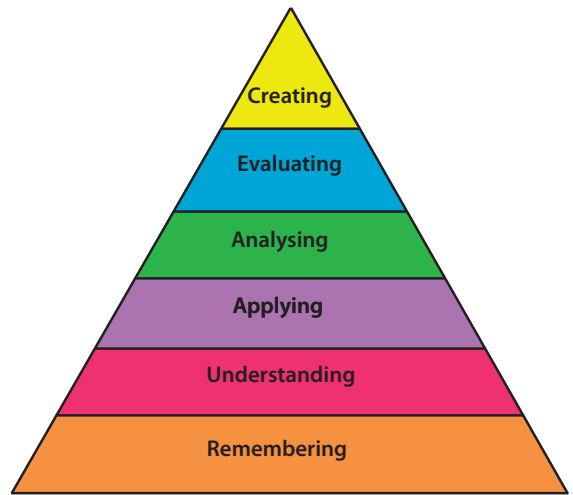
Läroplanen i P21 påverkade omarbetningen av de nationella standarderna för informationskompetens från American Association of School Librarians (amerikanska skolbibliotekariers förening). I AASL:s Standards for the 21st Century Learner (standarder för framtidens elev) fastställs fyra mål:

- ▶ Elever använder färdigheter, resurser och verktyg för att:
- ▶ Undersöka, tänka kritiskt och få kunskap.

- ▶ Dra slutsatser, fatta väl underbyggda beslut, tillämpa kunskap på nya situationer och skapa ny kunskap.
- ▶ Dela med sig av kunskap och agera etiskt och produktivt som medborgare i ett demokratiskt samhälle.
- ▶ Fortsätta sin personliga och estetiska utveckling. (AASL, 2007)

Dessa standarder för informationskompetens utgör ett paradigmskifte från att hitta information till att skapa kunskap. P21:s ramverk och AASL:s standarder utgör en holistisk metod för att undervisa om informationskompetens genom undersökning. I en sådan kontext beaktas behoven hos unga människor som uppfostras till en värld kännetecknad av snabb förändring och global konkurrens i en högteknologisk samarbetsmiljö där innovation och problemlösning är viktiga färdigheter. För att klara den här ambitiösa agendan är det viktigt att lägga tyngdpunkten på informationsanvändning och inte på informationsökning. Den här utvecklingen tyder på ett viktigt skifte i hur man definierar informationskompetens. Det är mer än informationssökning och omfattar också utnyttjande av informationen. Målet är inte längre information utan kunskap, med starkt fokus på informationsetik, produktivitet och personlig utveckling. Informationen i sig är inget värd. Den är beroende av sökarens befintliga kunskapssystem. Informationen blir användbar, i den meningen att den kan användas, när sökaren relaterar den till befintliga mentala begrepp och kunskapsstrukturer. I figur 3 illustreras tankeprocesser som aktiveras när detta sker. Bloom (1956) beskrev tänkandet som att gå från att komma ihåg till att förstå. När vi kommer ihåg har vi kopplat information till befintlig kunskap så att den blir en del av det vi säger att vi kan.

Figur 3: Blooms nya taxonomi

När vi exempelvis memorerar ny information kopplar vi den till våra språkkunskaper, men det betyder inte att vi förstår den. Man skulle kunna framhålla att information som man kommer ihåg är en primitiv form av kunskap. Att komma ihåg och förstå sammanställd eller anpassad information (*Piaget, 1928*), även kallat kunskap i Blooms taxonomi, gör det möjligt att tänka kritiskt genom att tillämpa, analysera eller utvärdera den nya kunskapen. Den högsta formen av tänkande sker när kunskap kopplas samman med erfarenhet, eller det som man redan vet, eller med annan kunskap, tillsammans med färdigheter och förmåga, så att något unikt skapas av den kunskapen. Det är genom dessa kreativa resultat som ämneskunskaper och inläring visas. Vi lär oss bildkonst genom målningar och skulptur; musik genom jazz, pop eller klassiska kompositioner; litteratur genom poesi, drama och romaner. Den pedagogiska frågan om att bygga kunskap av sökt information, är hur man får informationsökaren att göra något av den nya informationen. Utan interaktion blir det ingen eftertanke, ingen anknytning och ingen empati, och det

är viktigt för estetisk förståelse och respons. Det finns inget lärande alls utan eftertanke (Dewey, 1910).

Vad innebär information och samspel i estetisk undervisning och hur kan vi agera för att främja den? Här följer ett exempel som illustrerar hur man kan strukturera estetisk insikt för högstadieelever som läser Charles Dickens En julsaga. Skolbibliotekarien och läraren väljer ut ett viktigt avsnitt i romanen där Scrooge tillbakavisar en förfrågan om att hjälpa de fattiga, och helt känslolokalt svarar: ”Finns det inga fattighus?” Förmodligen vet eleverna inte vad ett fattighus är. Då går meningen med hela avsnittet förlorad. Detta kommer tillbaka och hemsöker Scrooge när han får besök av Den innevarande julens ande, som vänder Scrooges ord mot honom. Om eleverna förstår vad fattighus är kan de förstå Scrooges förändring. Hur kan vi ta dem bakåt i tiden så att de får uppleva ett fattighus? Det är nu de ska arbeta i skolbiblioteket och ta reda på vad ett fattighus är. En metod man kan använda kallas för reflektionsblad. Eleverna leds av bilder, ett urval som förklarar vad fattighus är och tre frågor: 1) Vad har du fått veta av det du läste? 2) Vad föreställer du dig utifrån det du läst? 3) Vad vill du skriva (Vad skrev du) om? De här korta skrivuppgifterna diskuterades och lästes upp i grupper. När eleverna hade skrivit ner sina svar arbetade de i små grupper där de diskuterade och delade med sig av svaren.

Vad är ett fattighus?

Här följer ett exempel på vad en elev skrev som svar på Scrooges anmärkning ”Finns det inga fattighus?” efter den här uppgiften.

Bäste herr Scrooge,

Jag heter Julia Rose. Jag är Bret Roses fru. Hans namn låter kanske bekant för er eftersom han en gång i tiden arbetade för er. Min make är alldeles för stolt för att be om en så stor tjänst, men skulle ni

kunna ge honom hans jobb tillbaka eller åtminstone fundera på det? Det är förfärligt att bo på ett fattighus och att försöka fostra barnen här. Familjerna splittras och människorna behandlas som det värsta avskum på det här stället.

Min make dömdes till tre veckor på vatten och bröd bara för att han hälsade på mig vid lunchtid en dag. Varje dag är det samma rutiner – stiga upp i gryningen och jobba tills mörkret faller.

Vår dotter fyllde 9 år i mars och hon tvingas ut på fälten för att skörda och plantera med bara händerna. Jag vet att ni får många sådana här brev varje dag men snälla herr Scrooge, ge tillbaka jobbet till min make, eller vilket jobb som helst.

Vänliga hälsningar, Julia Rose

Den koppling som eleverna gjorde var att, när de började förstå hur det var att leva i ett fattighus, kunde de koppla texten till omvärlden. Det som är intressant med de brev som eleverna skrev är att de på något sätt inbegriper barn. De identifierade sig med materialet på ett elementärt sätt och levde sig in i det personligen. Därefter kunde eleverna på egen hand diskutera de bakomliggande orsakerna till fattighuset – ”de gömmer undan de fattiga från de rika”, sa en elev i en diskussionsgrupp. Eleverna kunde på egen hand identifiera och diskutera fattighusens politiska karaktär och vilken funktion de faktiskt hade under 1800-talet. Det viktigaste av allt var att de, genom att använda informationen om fattighus och tillämpa den på en litterär text, på egen hand lyckades göra den kritiska analysen och koppla texten. Utan den här uppgiften hade de inte kunnat känna empati och förstå vad som gör Dickens roman till ett litterärt konstverk som de kan reagera på med all sin medmänsklighet. De har lärt sig vad det innebär att vara medmänsklig.

När man utformar inlärningsuppgifter för ungdomar är det bra att ha insikt i det ämne som undersökningen sker inom. Det finns tre anledningar till det: 1) Att bygga en autentisk studieenhet grundad på viktiga frågor som passar ämnet; 2) Att integrera kunskapsvägar eller sätt att samla in uppgifter som är autentiska för ämnet; 3) Om pedagogerna har djupare insikt i ämnet kan de skapa uppgifter som leder eleverna till djupare insikter. Det finns några principer som styr undervisningen för djupare estetisk insikt.

Ställ er följande frågor:

1. Främjar undersökningen litterär förståelse genom språket i det studerade litterära verket?

2. Kopplar undersökningen samman skönlitteraturens delar (dvs. handling, miljö, karaktärer och tema) med förståelsen av det litterära språket

3. Behandlar undersökningen de mytiska dimensionerna i berättelsen och arketypiska handlingar, miljöer, karaktärer och teman?

4. Kopplar undersökningen samman yttre (extrinsic) textkritiska metoder med det litterära språket i det litterära verket?

5. Främjar undersökningen djupare insikt med hjälp av inre (intrinsic) textkritiska metoder?

Engagerar undersökningen eleven i det enskilda litterära verkets språk i ett sammanhang av mänskliga erfarenheter som eleven kan relatera till?

Språket, som är gemensamt för alla dessa principer, är det medium som förmedlar väsentliga idéer som kan framkalla en estetisk reaktion eller fördjupa insikterna i den mänskliga erfarenheten. I nedanstående avsnitt

skriver en förälder som är författare, om att hon belönar barn när de läser genom att ge dem poäng för det de läser. Det här avsnittet fångar andemeningen med estetisk undervisning som så lätt går förlorad i en undervisning som gör den estetiska undervisningen lättare än vad den är.

För inte så länge sedan läste jag om tre av mina absoluta favoritböcker genom tiderna, de böcker som gjorde mig till författare. De introducerade mig för mina hjältinnor, flickor som växte upp under verkligt svåra förhållanden i livfullt återgivna landskap som jag aldrig tidigare hade sett. Anne, i Anne på Grönkulla, fick mig att förstå innebörden av vänskap och "själsfränder" och fantasi. Francie, i Det växte ett träd i Brooklyn, fick mig att lida över orättvisan i att ha en förtjusande alkoholiserad far (hans kostym som blir grön när han trillar i vattnet när han fiskar) och en mor som inte kan älska henne så mycket som hon älskar hennes vackrare bror. Och Nel, den tystlåtnare halvan av det oförlitneliga paret vänner i Sula, fick mig att känna hur intensivt flickor älskar varandra i barndomen, fångad i det pricksäkra och underbara språket i rader som denna: "We were two throats and one eye and we had no price."

Text: Carol A Gordon

Översättning:
Communicate/Maria Lundahl

Kämpar för allas rätt att läsa

Alla elever ska ha samma chans att välja sin framtid.

Det är målet för skolbibliotekarien Linda Spolén. Och medlet, det är läsning, läsning och åter läsning.

– Att eleverna läser böcker är enormt viktigt för att de ska klara sin skolgång, få bra betyg och därmed kunna välja vad de vill göra med sitt liv, säger Linda.

Hon började som skolbibliotekarie 2004 på Träkvista skola, en F-9-skola i Ekerö kommun med cirka 450 elever. Dessförinnan hade hon jobbat med att bygga hemsidor och databaser på Arbetslivsinstitutet, som kundansvarig på Swets Blackwell information services och som folkbibliotekarie.

– Jag hade aldrig trott att jag skulle jobba med barn, men så började jag som skolbibliotekarie och blev jätteengagerad, säger hon. Det är ett engagemang som har gett resultat. Under den tid som Linda Spolén har arbetat på skolan har antalet utlån ökat från 10 till 39 böcker per barn och år. Bakom siffrorna ligger ett medvetet och hårt arbete för att göra biblioteket och böckerna till ett naturligt och positivt inslag i alla elevernas vardag.

– När jag började här var biblioteket en tråkig plats med märklig möblering. Trots att det ligger centralt i skolan var det ingen naturlig mötesplats. De små barnen kom hit, men inte de stora. För att göra biblioteket mer attraktivt även för dem köpte jag in fler spel och tidskrifter, ändrade möbleringen så att det blev mer av små öar, skyltade om och köpte in mer och bättre skönlitteratur. Jag vill

Skolbibliotekarien Linda Spolén brinner för alla barns rätt till läsning på lika villkor.

Foto: Tove Eriksson

att biblioteket ska vara som ett vardagsrum där det finns mycket att göra. En plats där man kan vara kreativ, berättar Linda.

Social roll

Ett sätt att få eleverna att trivas i biblioteket och läsa mer är att låta dem vara med och bestämma vad som ska finnas i hyllorna.

– Jag låter bokkataloger ligga framme så att eleverna kan kryssa i vad de vill att jag ska köpa in. Jag är nogg med att hålla biblioteket uppdaterat – nya böcker ska finnas hos oss samma dag som de kommer ut, säger hon.

Linda ändrade också öppettiderna för biblioteket, så att det håller öppet under hela den tid hon själv är där. Allt sitt inre arbete gör hon i disken, vilket innebär att hon hela tiden själv finns närvarande bland eleverna.

– Som skolbibliotekarie har man en speciell social roll. Man är en vuxen som inte sätter betyg och som inte är en förälder. Jag vet vad alla elever heter, vilka deras syskon är, vilka böcker de gillar och vad de har läst tidigare. Den relationen är viktig för att kunna pusha dem till att läsa något nytt, kanske lite svårare, säger hon.

Linda Spolén jobbar tätt tillsammans med lärarna på skolan och erbjuder dem bokprat så ofta de vill. Hon gör ungefär tio bokprat i veckan och tycker att det ger resultat.

– Om man bokpratar varje vecka i en klass så får man igång läsandet och diskussionen om böcker. Men gott samarbete med läraren är a och o.

Schemalagd bibliotekstid

Alla klasser upp till femman har schemalagd bibliotekstid varje vecka. Då får eleverna först gå runt och titta på vad de vill i tio minuter.

– Under tiden plockar jag ihop tio till femton böcker som jag känner passar just den gruppen och så bokpratar jag om dem.

Ett annat grepp som har visat sig vara lyckat är att samarbeta med några förskolor i närheten av skolan. Förskolebarnen får komma på besök i skolbiblioteket och låna böcker och lyssna på högläsning av sagor.

– De små känner inte samma skräck inför att börja skolan när de har bekantat sig med skolan och biblioteket i liten grupp. De hittar ofta sina storasyskon i biblioteket och tycker att det är väldigt spännande, både att träffa de stora eleverna och att få gå till skolan på besök, säger Linda.

Böcker för alla

Det är viktigt för Linda att få alla elever att

läsa – även de som har ett motstånd i form av dyslexi, adhd eller andra lässvårigheter. Hon har drivit igenom en policy på skolan som innebär att man inte köper in läromedel eller skönlitteratur som används i undervisningen om det inte finns på Daisy. Biblioteket är utrustat med Daisyspelare som används flitigt av de yngre eleverna. För de äldre finns också hela 50 stycken mp3-spelare.

– Jag gillar inte termen Daisy utan försöker prata om mp3-böcker istället. Det finns mellan sju och nio elever i varje klass som har svårigheter med läsning, så mp3-spelarna är utlånade nästan hela tiden, säger Linda.

Tack vare att Linda är anställd via folkbiblioteket i Ekerö som har nedladdningstillstånd från Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, så har skolan tillgång till TPB:s alla nedladdningsbara böcker. Alla skolans datorer är utrustade med läsprogram och talsyntes. Den senaste investeringen är ett trådlöst nätverk och 30 stycken bärbara datorer som lånas ut i biblioteket, ofta klassvis.

– Det är för lite. Mitt mål är att det ska finnas lika många bärbara datorer som det finns lärare och elever på skolan, säger Linda Spolén.

Läsning kräver träning

Hon är väl påläst om läsningens betydelse för barnens språkutveckling och studieförmåga och radar upp statistikspäckade argument.

– Det är viktigt att få barnen att börja läsa före slukaråldern. Det finns undersökningar som visar att barn som läser böcker i åldern nio till tolv år läser 1300 timmar i snitt under den perioden. Det krävs 5000 timmar för att bli en bra läsare. Det betyder en timme om dagen i nästan 14 år. Det innebär att man måste öva hela tiden, även under sommarlov, för att klara av sin skolgång, säger hon.

– När jag pratar med föräldrar brukar jag provocera dem lite och säga att om de inte tar sig tid att öva läsning med barnen så pri-

oriterar de inte deras utbildning. De skjutsar till fotboll och hockey och ridning – men böckerna behöver också tid. Man får inte för sig att hoppa med en häst utan att ha övat först, och samma sak är det med läsning.

Linda Spolén menar att många inte tänker på att lästräningen är viktig för alla skolans ämnen, inte bara läsämnen. För att förstå ett mattetal eller en uppgift i kemi, så måste eleven kunna avkoda texten på rätt sätt.

– För att få tillräckligt med flyt i läsningen och bli så duktig på avkodning som krävs för att klara sina studier så behöver man ett ordförråd på 50 000 ord innan man går ut nian. Ungefär 80 procent av de orden kan man bara få genom litteraturen, eftersom vi bara använder 20 procent i det talade språket, säger hon.

Att ha koll på forskning, statistik och siffror är viktigt. Det är med väl underbyggda argument som man kan påverka beslutsfattare, säger Linda. Och det är något hon lägger en hel del energi på. Hennes engagemang har bidragit till att Ekerö kommun numera har en kommunlicens på inlästa läromedel från Inläsningstjänst. Licensen innebär att elever med dyslexi eller andra läs- och skrivsvårigheter får tillgång till inlästa versioner av alla läromedel. Licensen kostade kommunen en hel del, men innebär att man slipper att betala dyra pengar för varje enskild kopia som tidigare.

– Jag tycker att det är fruktansvärt fel att alla barn inte har samma chans att gå i grundskolan på sina egna villkor. Det ska inte spela någon roll vilken skola man går i eller var man bor, men jag märker när jag är ute och föreläser att det ser väldigt olika ut i olika kommuner. Det är hemskt att höra om friskolor som inte tar emot elever med läs- och skrivsvårigheter för att de kostar pengar, säger Linda Spolén.

Ogillar orättvisor

Hon berättar hur upprörd hon är över att Specialpedagogiska skolmyndigheten, som har ansvar för att grundskolans och gymnasiets läromedel finns inlästa, inte läser in något som redan finns inläst. Och eftersom det finns privata företag, som Inläsningstjänst, som läser in läromedel på kommersiell basis, så är skolorna hänvisade till att köpa dyra kopior av ljudböcker, fast man hellre vill ha talböcker.

Detta samtidigt som studenter på högskola är garanterade gratis anpassade läromedel genom TPB:s försorg.

– Jag ser det som en nödvändighet att TPB även får ta över ansvaret för att grund- och gymnasieskolan har fri tillgång till anpassade läromedel i framtiden, säger Linda Spolén. Vart kommer då hennes brinnande engagemang för just barn med läs- och skrivsvårigheter ifrån?

– Jag gillar helt enkelt inte A- och B-lag, särskilt inte om det handlar om ekonomi, säger Linda Spolén med eftertryck. Det ska vara rättvist. Det har jag med mig hemifrån.

Text: Tove Eriksson

FAKTA

Namn: Linda Spolén

Ålder: 35

Familj: Dottern Saga, 4 år

Intressen: Hästar, hundar, vistas i naturen, fotografering och bildredigering, böcker, film, datorer, tv-spel. Bakgrund: Uppväxt i Norrland, men flyttade till Stockholm 1997.

Blev utsedd till Årets skolbibliotekarie 2007 av förlaget Bonnier Carlsen och är en av föreläsarna på skolbibliotekskonferensen Opening doors for Open Minds i Göteborg den 22 januari 2010.

Samarbete gav framgång

En lyckad satsning gjorde Hagalidskolans bibliotek till Årets skolbibliotek 2009

Från murrigt bokförråd till skolans livfulla nav på bara ett par år. Biblioteket på Hagalidskolan i Staffanstorp har gjort en spännande resa och blev nyligen utsett till Årets skolbibliotek av Nationella skolbiblioteksgruppen. Nyckeln till framgång har varit samarbete – mellan skolledning, bibliotekarie, lärare och elever.

Färgglada bilder

Väggarna är fulla av färgglada bilder och fantasifulla figurer. Ovanför hyllan med sportböcker hänger en fotboll och en jordglob pryder hörnet ovanför geografihyllan. I taket hänger illustrerade skyltar som visar vägen till böcker om kärlek, diktsamlingar, sagor eller deckare. Elevernas egna boktips skrivna på bruna och orange höstlöv i papper sitter uppklistrade här och där och i de prydligt rangerade hyllorna står överallt böcker uppställda för att locka till läsning. På tidningsavdelningen samsas senaste blänkande numret av Frida med tidningen Bilspport och seriealbum om Elvis och Tintin.

Kärlekslådan

Även som vuxen är det svårt att inte börja botanisera i de fint skyltade bokhyllorna, börja läsa på bokbaksidor eller bläddra i en faktabok om rymden. Eller kanske plocka något att läsa ur en resväska, en korg eller någon av de lådor med böcker som står utspridda i lokalen.

Maria Heimer är skolbibliotekarie på Hagalidskolan i Staffanstorp som prisades för sitt skolbibliotek förra året. Foto: Tove Eriksson

– Det här är Kärlekslådan som vi har gjort. Den är jättepopulär, säger Cajsa Nilsson, som går i åttan.

Hon visar en korg prydd med två röda plyschhjärtan, fylld av böcker om kärlek. Överst ligger Linas kvällsbok av Emma Hamberg och Dejter och drömmar av Cathy Hopkins. Lyfter man på dem hittar man Clownen av Dan Larsson och Som jag vill vara av Katarina von Bredow och säkert femtio böcker till, många med omslag i rosa och röda nyanser. Lådan är en av de temalådor som Kultur- och biblioteksrådet har gjort i ordning och byter ut då och då. Rådet består av femton elever på skolan som bland annat tar lite extra ansvar för biblioteket. Cajsa Nilsson och hennes klasskompis Sofia Olsson är två av medlemmarna.

– Vi har möten där vi pratar om böcker och bestämmer vad som ska vara månadens boktips, som står framme på lånedisken. Och så pratar vi om hur vi ska göra det mysigt i biblioteket. Ibland gör vi tävlingar för de andra eleverna och så är vi med och bestämmer vad kulturpengarna på skolan ska användas till, som författarbesök till exempel, säger Sofia.

– När vi gjorde om biblioteket fick vi följa med till Ikea och välja vilka möbler vi skulle ha. Det var jättekul, säger Cajsa.

Ansiktslyftning

För ett par år sedan fick Hagalidskolans bibliotek en rejäl ansiktslyftning. Det trista rummet med gröna hyllor fräschades upp och inreddes med möblerna som eleverna valt ut. Stora, runda gröna bord, svarta skinnfätöljer och en soffgrupp med små soffbord. Hyllorna gallrades, målades vita och fylldes av nyinköpt litteratur, varav ett tjugotal titlar i klassuppsättningar och ännu fler för grupper.

En viktig kraft bakom bibliotekets förändring är bibliotekarien Maria Heimer. Hon började som lärare i svenska och tyska på skolan

1997. Några år senare fick hon även ansvar för biblioteket under några timmar i veckan.

– Det var egentligen inget skolbibliotek på den tiden, mer ett bokförråd. De tre timmar i veckan som jag hade räckte bara till att köpa in böcker, säger hon.

SMiLE

För snart fyra år sedan, 2006, kom skolan med i projektet SMiLE, Skolbibliotekets möjlighet i lärandet med eleven, i dåvarande Myndigheten för skolutvecklings regi. Biträdande rektor, några lärare och Maria Heimer deltog under ett par års tid.

– Det innebar en inblick i allt man kan åstadkomma med ett bra skolbibliotek. Under tiden utbildade jag mig vidare till skolbibliotekarie vid Malmö högskola och 2007 satte vi igång tillsammans, berättar Maria, som nu är anställd som bibliotekarie på 75 procent. Med gott stöd från skolläningen kände Maria att hon ville få med lärarna på skolan i hur hon tänkte kring skolbibliotekets nya roll.

– Jag märkte att de trodde att jag skulle sitta bakom disken och göra in- och utlån. Så vi planerade in en förmiddag med fortbildning för alla lärare där vi pratade om hur vi skulle kunna samarbeta kring läsprojekt, informationssökning och undervisning i källkritik för eleverna. Jag vill inte att det ska vara lösryckt, utan integrerat i undervisningen, säger hon.

Sagt och gjort. Efter den informationen nappade många lärare på erbjudandet om samarbete med Maria. Det spred sig och nu är hon och biblioteket en naturlig del i undervisningen för skolans 436 elever i årskurs sex till nio.

Felicia Flyman, som går i nian, kommer fram till Maria där vi sitter och pratar.

– Vet du om det finns någon bok om radio? frågar hon. Maria reser sig genast och styr stegen mot en vagn med böcker som hon har plockat fram.

Efter lite bläddrande hittar de gemensamt ett avsnitt om radion i en bok om världens viktigaste uppfinningar. Felicias klass håller på med ett arbete om elektroniska apparater i NO. De har fått välja varsin uppfinning och ska göra en muntlig redovisning inför klassen av informationen de hittar. När de började med sitt arbete kom Maria in i klassen och gav dem åtta olika länkar som de fick titta på med utgångspunkt i de uppfinningar de hade valt. Första uppgiften blev att bedöma om länkarna var användbara.

– En var en privat, dåligt uppdaterad hemsida och en var wikipedia, som ungdomarna gärna använder men som så ofta ger felaktig information. De andra var användbara. När de hade tittat på sidorna så hade vi gruppdiskussioner om vilka som var bra att använda och varför. Det blev som en lektion i informationssökning och källkritik i ett, säger Maria.

Källkritik

Som kompletterande skrivuppgift har eleverna fått några frågor av Maria som ska besvaras: Vet jag redan?, Vad vill jag veta?, Från vilka källor tänker jag hämta information?, Vilken typ av presentation ska jag göra?, Vem ska lyssna på den?, Hur lång tid har jag på mig?

– Frågorna tvingar eleverna att tänka efter och skapa en struktur innan de sätter sig vid datorn. Dessutom ska de skriva ner källorna till den information de använder här, säger hon och vänder på pappret och visar ett rutsystem.

En av Marias drivkrafter i jobbet som skolbibliotekarie är just att lära eleverna sovra i och värdera den information de möter.

– De utsätts för ett enormt informationsflöde idag. Kan man inte hantera det så blir det svårt och tidskrävande att klara skolgången. När eleverna kommer hit kan de mycket väl skriva in ett sökord på Google, få 22 miljoner träffar, ta den första och använda i ett skolarbete, säger hon.

Cajsja Nilsson visar Kärlekslådan, en korg full med böcker om kärlek. Hon är med i skolans biblioteksråd, som är med och bestämmer i skolbiblioteket.

Foto: Tove Eriksson

Pontus Ovnell och Charlie Gullberg är ofta i biblioteket och spelar spel och läser tidningar när de har håltimme. Foto: Tove Eriksson

Ellen Wessne och Julia Palmqvist gillar att diskutera böcker med bibliotekarien Maria Heimer i väntan på nästa schackdrag.

Foto: Tove Eriksson

God kontakt

Skolans datasal med ligger vägg i vägg med biblioteket, och dörren mellan rummen står öppen. Eleverna går mellan lokalerna och kompletterar enkelt informationssökandet i böcker med att leta på internet. Skolans IT-ansvarige är utbildad i internetsökning och källkritik, för att också kunna hjälpa eleverna vid behov.

Den goda kontakten med lärarna är en förutsättning för att få chansen att hjälpa eleverna med till exempel informationssökning på ett effektivt sätt, anser Maria Heimer. När någon lärare behöver hennes hjälp, så kommer de helt enkelt till biblioteket och pratar med henne.

– Det är ganska improviserat. De frågar om jag har tid att vara med. En del lärare använder min tid mer än andra. Har det gått ett tag sedan sist så kan det också vara jag som frågar en lärare hur vi skulle kunna jobba tillsammans, och så bokar vi in tid. Skolan har en plan som styr hur mycket informations-sökning eleverna måste hinna med, men för det mesta gör vi mer än så.

Maria Heimer har förstått att många skolbibliotekarier upplever samarbetet med lärarna som svårt. Själv har hon aldrig känt så.

– Kanske beror det på att jag själv har arbetat som lärare här på skolan. Det har gått fort att få till ett bra samarbete. Jag tror också att det kan bero på att vi hade den där förmiddagen med fortbildning i början och att även lärare från skolan och den biträdande rektorn deltog i SMiLE-projektet, säger hon.

Skolledningens stöd

Maria Heimer understryker också betydelsen av att ha skolledningens stöd i biblioteksarbetet. Det är viktigt att det ges utrymme uppifrån att utveckla samarbetet med lärarna, och det får hon. Hon håller själv i fortbildning för lärarna med jämna mellanrum, bland annat i källkritik och informationssökning.

– Samarbetet med lärarna och skolledningen är avgörande. Fungerar inte det så blir inte skolbiblioteket det nav som det ska vara på skolan, utan en ö. Då kan eleverna lika gärna gå till kommunbiblioteket. Verksamheten kostar pengar. Då måste den också ge resultat i elevernas kunskaper. Vi vet inte säkert än, men är ganska säkra på att det kommer att märkas i utvärderingar av till exempel elevernas läsförståelse att biblioteket fungerar bra, säger hon.

Skolbiblioteket på Hagalidskolan fick ett medieanslag på 55 000 kronor för 2009. Pengarna går till inköp av böcker, tidningar och sällskapsspel. Eleverna har stort inflytande över inköpen.

– Tidningarna är väldigt lästa. Nu är det tydligen någon traktortidning som många vill ha, så den ska vi ta in, säger Maria.

I de svarta skinnfåtöljerna vid tidningsavdelningen sitter några killar och spelar kortspelet SkipBo. De gillar att komma till biblioteket på rasterna.

– Det är ett jättebra bibliotek. Man kan göra nästan vad man vill här, typ spela schack eller läsa tidningar om man har håltimme. Eller bara slappa, det är skönt, säger Charlie Gullberg, som går i nian.

Sofia Olsson och Cajsa Nilsson i åttan håller med om att biblioteket är ett skönt ställe att vara på. Dels tycker de att det är fint och mysigt, dels gillar de sin skolbibliotekarie.

– Maria är alltid så snäll och glad, fast hon säger till om det blir högljutt. Alla elever på skolan tycker om att vara här, för man känner sig hemma. Det finns nog inte en enda som aldrig går hit. Ingen är bättre än Maria på att veta vilka böcker man vill läsa, säger de.

Brinner för eleverna

Maria Heimer brinner för att få eleverna att njuta av att läsa skönlitteratur och ser det som en viktig uppgift att hitta bra böcker på rätt nivå till dem.

– Det får inte vara för svårt. Då kommer de inte tillbaka. Det är så roligt när man lyckas få någon som aldrig har tyckt om att läsa att tycka om det. De här böckerna brukar fungera bra för de läsovana eleverna, säger hon och visar böcker från förlaget Argasso som ligger i en låda.

– De är så spännande att om de har läst en så plöjer de hela lådan sedan. Även rysare av Darren Shan är omtyckta.

Elever med dyslexi kan låna Daisyspelare och biblioteket har nedladdningstillstånd för talböcker från Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB.

Läser ungdomslitteratur

För att Maria Heimer ska kunna veta vad hon pratar om när hon ger boktips så läser hon själv stora mängder ungdomslitteratur. Fyra timmar av hennes 30-timmarstjänst är avsatta för egen läsning, men hon läser mycket mer än så.

– Jag tycker att det är väldigt roligt. Det finns så mycket bra ungdomslitteratur. Men under juledigheten tänkte jag läsa vuxenböcker. Det hinner jag aldrig annars. När kollegor och vänner diskuterar böcker hänger jag inte med alls, säger hon och skrattar.

Skönlitteraturen ges ett stort utrymme i undervisningen på Hagalidskolan. Inom ramen för olika läsprojekt får eleverna fördjupa sig i olika genrer, som deckare eller sagor. De får då tillfälle att öva högläsning och läsförståelse. Maria går dessutom ofta ut i klasserna med en hög böcker och berättar om dem.

– Det märks alltid när Maria har varit ute och bokpratad för då brukar det bli kö till lånedisken efteråt, säger biblioteksassistenten Catrin Ohlsson som praktiserar i biblioteket. Utmärkelsen Årets bibliotek är något att vara mycket stolt över, tycker Maria Heimer, som också blev utsedd till Årets skolbibliotekarie förra året.

– Det betyder mycket för skolan. Det är roligt

att få ett erkännande på att det man gör är bra. De här priserna spelar stor roll, för de visar att skolbibliotek är viktiga. Jag skulle önska att fler skolor såg vinsterna med att satsa på sina bibliotek, säger hon.

Text: Tove Eriksson

FAKTA

Priset Årets skolbibliotek 2009 delades ut i oktober på Skolforum i Älvsjö. Prisutdelare var kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth och priset togs emot av biträdande rektor Petra Strandberg och skolbibliotekarie Maria Heimer från Hagalidskolan i Staffanstorps.

Juryns motivering löd:

Hagalidskolan är en skola vars rektor ser skolbiblioteket som "ett nav som försörjer skolan med kunskaper och läsupplevelser". Tack vare gemensam planering mellan lärare, bibliotekarie och IT-ansvarig genomsyrar skolbibliotekets verksamhet den ordinarie undervisningen. Detta är också ordentligt reglerat tack vare en väl genomtänkt handlingsplan för informationssökning och en tydlig arbetsbeskrivning för skolbibliotekarien.

“Skolbiblioteken kan spela en viktig roll när det gäller att underhålla den eld och det ljus som engagerar barnen i deras vardagsliv, och öppna dörrar och sinnen. En sådan utveckling är en tydlig anledning att utrusta eleverna med den viktiga kunskapsbaserade kompetens som krävs för att de ska kunna lära, arbeta och leva i en uppkopplad nätverksvärld, till exempel: kritiskt tänkande och kommunikationsförmåga, kunskapsbyggande processer, förmågan att ställa djupgående frågor, utveckla argument, ställningstaganden och synpunkter, kunna se saker ur olika perspektiv, hantera motstridiga idéer och belägg (även hantera oönskade, offensiva informationsbidrag), presentera ny kunskap på ett kreativt och meningsfullt sätt, kommunicera idéer på ett medvetet sätt, dra slutsatser, framföra synpunkter, argumentera för ställningstaganden, skapa lösningar och lösa problem samt använda IT-verktyg för att möjliggöra och stötta denna rika forskningsresa.” Detta skriver professor Ross Todd i den här artikeln som handlar om hur skolbibliotekarier och lärare tillsammans kan vägleda elever fram till förståelse och kunskap. Han är verksam som chef för Center for International Scholarship in School Libraries på School of Communication and Information vid Rutgers University i New Jersey, USA.

Vägledad undersökning

– ett system som öppnar dörrar och sinnen med hjälp av skolbiblioteket

Skolbiblioteken handlar om framtiden. De handlar om att utveckla kunniga och medvetna ungdomar; ungdomar som kan läsa av såväl ordet som omvärlden och som kan leva sina liv som tänkande, upplysta, kunniga och produktiva medborgare i en allt mer sammanlänkad värld. Det handlar om ungdomar som har kunskaperna, färdigheterna, inställningarna och

värdena för att investera klokt och tryggt i utformningen av sin egen framtid och sitt eget liv, som delaktiga i en familj, ett samhälle och en arbetsplats. I hjärtat av den här utvecklingen finns de välorienterade, lyhörda och uppdaterade skolbibliotekarierna, som är angelägna om att ge studenterna de allra bästa möjligheterna att lära sig att använda sitt intellekt på ett bra sätt. Lärmiljön har

förändrats dramatiskt under senare år och det framhäver komplexiteten och mångfalden i elevernas lärande i en allt mer globaliserad och teknisk värld och vikten av att svara innovativt på deras behov. Det framhäver också vikten av intellektuell kvalitet som det viktigaste inlärningsresultatet, underbyggt av en god och kraftfull pedagogik, intellektuellt engagemang och relevans, stödjande lärmiljöer och en kultur med höga förväntningar på elevernas inlärningsresultat.

Web 2.0-teknik

Mot denna bakgrund finns ett stort intresse för utvecklingen av web 2.0-teknik och det pågår livliga diskussioner och debatter kring tillämpningen och användningen av denna i skolorna. Vi ser en otrolig tillväxt av nätverksgrupper som erbjuder funktionellt utrymme för sociala nätverk, bloggar och dagböcker online, wikis, poddradio, videobloggar och teknik för att skapa innehåll. Dessutom utvecklas ett brett spektrum av tekniska verktyg och program som ger eleverna många möjligheter att vara kreativa i läroprocessen.

Överger det tryckta ordet

I spåren av detta har flera stora undersökningar släppts där det framgår hur viktigt det är att skolbiblioteken och skolmiljön engagerar sig aktivt i utvecklingen. Bland forskningsrapporterna finns Pew/Internet American Life Project (*Lenhart & Madden, 2007; Lenhart, Madden, Macgill & Smith, 2007; Macgill, 2007*), *National School Boards Association (2006) Creating and Connecting: Research And Guidelines of Online Social and Educational Networking* och rapporten från *Rowlands & Nicholas (2008), Information behaviour of the researcher of the future*. Det är många aspekter som belyses i de här undersökningarna. Unga människor överger det tryckta ordets värld och övergår till webbmiljöer som sträcker sig bortom det traditionella paradigmet att till-

handahålla information, för att i stället skapa och producera information. Undersökningarna visar en fyllig bild av tonåringars och vuxnas engagemang i web 2.0. Särskilt för ungdomar håller aktiviteter i nätverksgrupper på att bli en väl förankrad del i deras livsstil och konkurrerar t.o.m. med TV när det gäller den tid de ägnar åt det.

Engagemang

Sådana nätverksplattformar formar deras sociala och intellektuella vanor. Deras engagemang i plattformarna är inte passivt och typen av engagemang tyder på ett skifte i webbanvändningen, från att hitta och bedöma information till att använda den, skapa kunskap och dela med sig av tankar. Deras aktiviteter uppvisar ett omfattande engagemang med mikroinnehåll i inlägg och diskussionstrådar. De deltar i konversationsflöden, formulerar och skapar ständigt mikroinnehåll till nya innehållsformer, skapar virtuella objekt, deltar i samarbetsprojekt, skickar in förslag och idéer till webbplatser, lämnar in konstnärliga och kreativa arbeten som bilder, foton, berättelser och videofilmer till webbsajter och skapar enkäter, frågetävlingar och undersökningar. De nöjer sig inte med att passivt konsumera andra människors information utan använder aktivt informationen för att skapa nya kunskapsprodukter, och för att kunna göra det engagerar de sig aktivt i sociala nätverksplattformar. Det vanligaste samtalsämnet på den sociala nätverksscenen är enligt de här undersökningarna undervisning och skolarbete, men också karriär och jobb, val av universitet, politik, religion, moral och lärande utanför skolarbetet, till exempel att dela med sig av och diskutera personliga intressen.

Teknikens potential

Skolledarna i de här undersökningarna ser teknikens potential när det gäller att på många

olika sätt hjälpa studenterna – till exempel att vidga sina informationsmässiga, sociala och kulturella vyer, öka sin förmåga att uttrycka sig kreativt, förbättra sin sociala kompetens, utveckla globala relationer, förbättra sin läs- och skrivförmåga, lära sig att samarbeta för att lösa teoretiska problem och öka sin förmåga att lösa konflikter. De flesta skolor verkar dock ha strikta regler mot i stort sett alla typer av socialt nätverksarbete under skoldagen och använder tekniken i mycket begränsad omfattning, vid grupparbeten med personal eller elever. När Prensky diskuterar denna utveckling talar han om barn som ”powering down in school – not just devices, but brains” (stänger av i skolan – inte bara datorerna utan också hjärnan). Han säger vidare: ”När barnen kommer till skolan lämnar de kvar det intellektuella ljuset i sina vardagsliv och går in i mörkret i det gammalmodiga klassrummet.” (Prensky, 2008, s. 42)

Sådan rön och reflektioner utgör verkliga utmaningar för alla skolbibliotekarier. De bör noga reflektera över skolbibliotekens kärnvärden som, vilket inte är särskilt förvånande, är centrala teman på den sociala nätverksarenan: collaboration, community, connectivity, communication och creation (samarbete, gemenskap, anslutningsbarhet, kommunikation och kreativitet). Till dessa utmaningar hör bland annat följande:

- ▶ Hur kan vi på ett mer effektivt sätt organisera informationsmiljön, skolbiblioteket och elevernas forskning (information-to-knowledge) i skolbiblioteken så att det blir en fullödig, interaktiv lärmiljö för elever, med användning av verktyg och strukturer i web 2.0?
- ▶ Hur gör vi det möjligt för eleverna att koppla upp sina datorer och sina hjärnor i skolbiblioteket, så att de kan omvandla information till verklig

kunskap och djup insikt, vilket, enligt min åsikt, är skolbibliotekens främsta uppgift?

- ▶ Hur bygger vi upp och leder samarbetsforskning (collaborative inquiry) så att eleverna kan lära sig att skapa kunskap och lösa problem, och bli medvetna, omtänksamma medborgare i ett samverkans- och nätverkssamhälle, och tillräckligt kreativa för att komma på hur man kan förändra status quo snarare än att bevara det?
- ▶ Hur kan vi utveckla den forskningsförmåga och de kreativa egenskaper som eleverna måste ha för att bli aktiva och medvetna deltagare i webb 2.0, och kunna ha glädje och nytta av sitt deltagande?
- ▶ Hur kan vi skydda eleverna från bedragare på Internet och från olämpligt innehåll, men ändå utnyttja möjligheterna i tekniken för att stödja utvecklingen av den intellektuella verksamheten, den intellektuella forskningen, utvecklingen av verklig kunskap och djup insikt?

Vi har stora möjligheter framför oss. Bland dessa ingår möjligheter att:

- ▶ undervisa eleverna om nätsäkerhet och ansvarsfull kommunikation och kunskapssökning på Internet, och att utveckla deras sociala kompetens när det gäller meningsfull inläring där de använder sociala nätverksverktyg
- ▶ utnyttja sociala nätverksverktyg på meningsfulla och fängslande sätt som bryter med de statiska inläringssätten som ofta hämmar och kväver kreativiteten, och samtidigt leda och visa vilken rik under-

visningspotential detta är, och dokumentera prov på viktiga inlärningsresultat

► utforska sociala nätverksplatser, lära sig och prova de olika typerna av kreativa kommunikations- och samarbetsverktyg som eleverna använder, så att din uppfattning och dina beslut om dessa verktyg grundas på praktisk erfarenhet

► ändra undervisningsfokus från att få tillgång till, hitta och bedöma information, till att lägga tyngdpunkten mer på de intellektuella aspekterna som väcker kreativitet, för att inspirera, undersöka och fråga, och skapa en mångsidig social medvetenhet

► se till att den forskning som eleverna utför med hjälp av skolbiblioteket ger dem möjlighet att på ett fördjupat sätt undersöka och analysera sina liv och världen, med autentiska resurser och uppgifter, och analysera och lösa verkliga och fångslande världsproblem.

Kan spela en viktig roll

Detta innebär att undervisning med fokus på forskning, kunskapsbyggande och kommunikation måste bli ett utmärkande inslag i skolbiblioteken om de ska klara sig i den här miljön. Skolbiblioteken kan spela en viktig roll när det gäller att underhålla den eld och det ljus som engagerar barnen i deras vardagsliv, och öppna dörrar och sinnen. En sådan utveckling är en tydlig anledning att utrusta eleverna med den viktiga kunskapsbaserade kompetens som krävs för att de ska kunna lära, arbeta och leva i en uppkopplad nätverksvärld, till exempel: kritiskt tänkande och kommunikationsförmåga,

kunskapsbyggande processer, förmågan att ställa djupgående frågor, utveckla argument, ställningstaganden och synpunkter, kunna se saker ur olika perspektiv, hantera motstridiga idéer och belägg (även hantera oönskade, offensiva informationsbidrag), presentera ny kunskap på ett kreativt och meningsfullt sätt, kommunicera idéer på ett medvetet sätt, dra slutsatser, framföra synpunkter, argumentera för ställningstaganden, skapa lösningar och lösa problem samt använda IT-verktyg för att möjliggöra och stötta denna rika forskningsresa.

Ny bild

Utmaningen ligger i att göra sig en ny bild av skolbiblioteken som en plats för betydelsefull forskning som korsar såväl virtuella som fysiska områden i en skola. Det är mycket viktigt att tänka på skolbiblioteken som skolans fysiska och virtuella forskningsrum där läs- och skrivkunighet, undersökning, tänkande, fantasi, upptäckt och kreativitet är viktiga beståndsdelar i elevernas inläring inom alla läroplanens områden. Den undervisningsmässiga utmaningen ligger i att tillhandahålla intellektuella och sociala verktyg över alla dessa miljöer för att främja kreativitet, kunskapsbyggande och kunskapsproduktion, både enskilt och i samarbete, och att främja ungdomarnas intellektuella, sociala och kulturella tillväxt. Det är inte av en slump eller genom tvång som skolbiblioteken kan bli de kraftfulla och engagerande platser i elevernas liv som de bör vara. Det kan bara uppnås genom kloka och väl överlagda beslut och åtgärder och med utbildningsinsatser från vår sida, med åtgärder, insatser och produktivt partnerskap för lärande som ger oss möjlighet att arbeta på nya sätt i skolorna. Skolbiblioteken och skolbibliotekarierna är avgörande i livscykelns läsande – kompetens – teknik – kunskap, eftersom de är den omvandlande länken, bron mellan barn som lär sig läsa

och barn som fortsätter att läsa, fångade av information i alla dess former, ivriga att lära och förstå.

Utmaning

Ibland klagar skolbibliotekarier över att de ser så många meningslösa former av forskningsuppgifter, projekt och rapporter, där eleverna verka hålla på med inläring på låg nivå som inte ger så mycket ny kunskap, och där de mest verkar "flytta" text (Limberg, 1999). Textflytten tar sig inte bara uttryck i klipp och klistra-aktivitet utan också i en uppradning av fakta utan någon organisatorisk eller reflekterande struktur, och utan varken lokalt eller globalt sammanhang för tankarna. Och mittidennaklaganmärks oftast kuldbeläggande. Även om det kan ses som ett misslyckande från lärarnas sida är det också en utmaning för skolbibliotekarierna att själva framställa sig som specialister på informationssökning. De ska framstå som de som har specialistkunskap när det gäller att lära genom informationssökning och forskning, och som har förmågan att leda skolan i utvecklingen av effektiva undervisningsinsatser och på ett meningsfullt sätt leda eleverna genom informationsökningarna så att de utvecklar verklig kunskap och djup insikt i ämnena. Skolbiblioteken och skolbibliotekarierna som nydanare handlar om att ge eleverna möjlighet att förvandla information till ny kunskap och det är en komplex, omsorgsfullt utformad och styrd process. Forskningen "Impact of School Libraries on Student Learning" (Skolbibliotekens påverkan på elevernas inläring) som genomfördes av CISSL, Center for International Scholarship in School Libraries, vid Rutgers University mellan 2004 – 2006 illustrerar detta (Todd, 2006). Forskningen omfattade 574 elever från 10 olika kommunala skolor i New Jersey där man genomförde forskningsbaserade projekt. Eleverna gick i klass 6 till 12 (ca åk 6 t.o.m. åk 3 gymnasiet) och studerade en mängd olika

ämnen från läroplanen, till exempel medeltiden, erövringen av västern och kemiska föreningar. I undersökningen ingick 10 team av lärare och skolbibliotekarier, bestående av 10 skolbibliotekarier som arbetade med 17 olika projekt tillsammans med 17 klasslärare.

Olika aspekter

Målet med forskningen var att mäta elevernas inläring ur olika aspekter, däribland ökad kunskap inom det valda ämnet, intresse, känslor och erfarenheter under forskningsprocessen och deras reflektioner om sin inläring. En kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder användes för att undersöka elevernas inläring. Data samlades in med hjälp av tre korta undersökningsinstrument som registrerade svaren på öppna frågor och kategoriska svar. När de hade avslutat sin forskningsuppgift fick eleverna svara på samma frågor en gång till och dessutom ombads de reflektera över vad de hade lärt sig av sina projekt.

De främsta resultaten av denna forskning var bland annat följande:

- ▶ Eleverna lärde sig ämnesinnehållet på två dominerande sätt: faktasökande som en tilläggsmetod till kunskapsuppbyggandet, och en integrerande/transformerande metod som gick längre än ämnesbeskrivningen, där de visade förståelse av komplicerade begrepp och kunde förklara och förutsäga förhållanden i ämnesinnehållet och reflektera över detta.
- ▶ Eleverna blev skickligare och säkrare när det gällde att söka information.
- ▶ Eleverna blev allt mer engagerade, intresserade och reflekterande under

inlärningsprocessen, och de såg informationssökningen som en konstruktiv process för att skapa både verklig kunskap och djup insikt.

► Eleverna blev allt mer kritiskt medvetna om det stora utbudet av källor och dessas olika syften.

► Eleverna fick praktiska kunskaper i oberoende informationssökning.

► Eleverna genomgick en avsevärd begreppsmässig förändring när det gäller information. De visade ökad medvetenhet om varierande informationskvalitet, om informationen som problematisk och ofta motsägende och om begrepp som kräver noggrann granskning i processen att bygga upp nya insikter. Detta ändrade deras syn på informationssökning, från enkelt faktasökande till ett bredare och reflekterande begrepp.

Kunskapsuppbyggande process

Undersökningen visade att den kunskapsuppbyggande processen inte framskred likadant på alla skolor, och vissa saker framkom som visade att denna ojämna utveckling var en återspeglning av kontextuella faktorer påverkan på inlärningsprocessen. En del elever såg inte forskningsuppgiften som ren faktainsamling i varje fas, utan använde sina fakta på olika sätt. De letade efter förklaringar, sammanställde fakta till mer abstrakta grupper (och minskade därmed antalet påståenden i sin framställning) och organiserade fakta på ett mer sammanhängande sätt. De reflekterade över fakta för att dra slutsatser och skapa ställningstagande eller förutsägande påståenden. De använde en integrerande och sammanfattande strategi i sitt kunskapsbyggande, och resultatet blev en sammanflätad, begreppsmässig och reflekterande kunskap. För andra elever verkade

inlärnigen dock stanna kvar på en mer beskrivande nivå under hela forskningen. Deras ämnesförståelse utvecklades genom att nya detaljer hela tiden tillkom med nya fakta i varje steg av forskningsprocessen och de lade till dessa i sin uppdradning av fakta, även om de ibland sorterade, organiserade och grupperade dessa fakta till tematiska enheter.

Ingen slump

De här mönstren uppstod inte av en slump och i undersökningen fanns vissa indikationer på att typen av uppgift, mängden tillgängliga val, intresse och motivation, samt typen av undervisning spelade en roll när det gällde att skapa de olika mönstren av kunskapsinhämtande och resultat. Detta väcker en del viktiga frågor för skolbibliotekarier och lärare: Vilken typ av kunskap förväntar du dig att eleverna ska utveckla genom att utnyttja skolbiblioteket? Vilken intellektuell kvalitetsnivå siktar du på med din undervisning? Vad betyder verklig kunskap och djup insikt i ett läroämne? Hur kan du främja detta med din undervisning?

Det är viktigt att på ett reflekterande och kritiskt sätt undersöka vilken typ av inlärningsklimat vi främjar med våra skolbibliotek, och framför allt typen av undervisning och dynamiken i den. Det handlar inte om att "lära ut informationskompetens" utan mer om att skolbibliotekarier och klasslärare ska arbeta som partners-handledare och leda eleverna igenom den ämnesbaserade forskningen som skapar verklig kunskap och djup insikt i ett ämne och successivt leder till självständig inlärnin. I ett bredare undervisningsklimat där man betonar forskning och konstruktivistiskt lärande, blir det allt viktigare att vi lägger uppmärksamheten på kunskapsuppbyggande snarare än på ren informationssökning, och att vi grundar vår undervisning på konstruktivistiska snarare än överförande metoder. På så sätt kan vi ge eleverna möjlighet att ta sig

förbi det stadium då de flyttar information, till stadiet då de omvandlar den till djupare kunskap. Vägledad undersökning anges här som en undervisningsstruktur där detta kan ske.

Vägledad undersökning

Vägledad undersökning (*Kuhlthau et al, 2007*) innebär ömsesidigt bestämda, noggrant planerade, nära övervakade och målinriktade insatser av ett undervisningsteam bestående av skolbibliotekarier och lärare med tydlig koppling till specifika teoretiska innehållsstandarder. De ska leda och stödja och ge eleverna möjlighet att utveckla verklig kunskap och djup insikt med hjälp av mångsidiga och komplexa resurser i olika format, och hjälpa dem att bli kompetenta forskare och informationssökare och -användare. Fokus ligger på kunskap: att leda eleverna i processen att bygga djupare kunskap inom sina ämnen. Vägledad undersökning bygger på tron att inläring är en styrd process av personligt och socialt uppbyggande, en syn som utvecklades på 1900-talet av inflytelserika pedagogiska tänkare som *John Dewey (1859-1952)*, *George Kelly (1905-1967)*, *Jerome Brunner (1915 -)* och *Lev Vygotsky (1896-1934)*.

Vägledad undersökning lägger tyngdpunkten på elevernas aktiva sökande efter mening och förståelse. Eleverna bygger upp verklig kunskap och djup insikt istället för att passivt förvärva och paketera oerhållen information. Eleverna är direkt involverade och engagerade i att upptäcka ny kunskap. De ställs inför nya perspektiv och motstridiga idéer så att de kan omvandla tidigare kunskap och erfarenheter till djupa insikter, och de får förmågan att överföra ny kunskap och nya färdigheter till nya förhållanden. De tar kontrollen över och ansvaret för sin pågående inläring och för att de ska kunna behärska kunskaperna och färdigheterna i läroplanens innehåll. Under-

visningen i vägledad undersökning är därmed behovsstyrd, kunskapsstyrd och personstyrd, snarare än att den grundas på en föreskriven informationsökningsplan eller ett föreskrivet förlopp. Vägledad undersökning som inlärningsmetod innebär alltså att personen i fråga tänker, agerar och reflekterar, upptäcker och kopplar samman idéer, ser samband och utvecklar och omvandlar tidigare kunskaper, färdigheter, attityder och värden när de stöter på nya informationskällor. Allt detta är kännetecknande för undervisningen vid vägledad undersökning (*Kuhlthau, et al, 2007*).

Vägledad undersökning bygger på tre grundläggande byggprinciper och var och en av dessa utvecklas här. Dessa tankar utgör de grundläggande principerna runt vilka vägledad undersökning planeras, utformas och genomförs. Tes

1. *Studenterna lär sig genom att vara aktivt engagerade och samtidigt reflektera. (Dewey, 1933).*

Dewey beskrev inläring som en aktiv individuell process, inte något som görs åt någon utan snarare något som en person gör själv. Inläring sker genom en kombination av handlande och reflexion över erfarenheten och dess konsekvenser, det som Dewey kallade *reflective experience* eller *reflective thinking*. Detta är ytterst personligt och individuellt. Precis som Dewey fokuserar Jerome Bruners forskning och skrivande (1975) på elever som är aktivt involverade i förstå världen i stället för att vara passiva mottagare av information. Bruner ansåg att det inte räcker att bara samla in information – inläring inbegriper också att gå bortom den givna informationen och skapa tankeprodukter.

2. *Eleverna lär sig genom att bygga på det de redan kan.*

Tidigare erfarenhet och förförståelse utgör grunden för att bygga ny kunskap (*Kelly,*

1963; Ausubel, 1968). Det centrala begreppet är att det är viktigt med kopplingar till en elevs aktuella kunskap för att skapa nya insikter. Ausubel, till exempel, påstod att det viktigaste är att ta reda på vad eleverna redan vet (the most important single factor influencing learning is what the learner already knows) (Ausubel, 1968).

3. *Eleverna utvecklar kritiskt tänkande med hjälp av vägledning och undervisning i viktiga skeden av inlärningsprocessen.* (Vygotsky, 1978)

Kritiskt tänkande ger en djupare bearbetning som leder till förståelse. Djup bearbetning kräver engagemang och motivation i kritiska skeden, och detta gynnas av autentiska frågor om ett ämne som tas ur elevens egen erfarenhet och nyfikenhet, och en känsla av livsrelevans. Djupare bearbetning kräver också en utveckling av den intellektuella förmågan som går längre än att hitta och samla in fakta. Detta är förmågan till kritisk analys, argumentation, att lära sig att hantera motstridiga kunskaper, lära sig att formulera sig, framställa en hypotes, förutsäga och dra slutsatser: den intellektuella förmågan som leder till verklig kunskap och djupa insikter, i stället för ytlig bearbetning som svar på enkla eller ytliga frågor med förutbestämda svar.

De här principerna, som hämtats från pedagogisk forskning, är kärnan i väggledd undersökning. De kännetecknar väggledd undersökning som pedagogisk metod, och ger en ram för planering och tillämpning i skolorna, särskilt när det gäller undervisning som utvecklar elevernas kompetens och förmåga att effektivt hitta och använda informationskällor för att bygga upp ny kunskap. Av dessa erfarenheter skapar eleverna sina egna insikter genom att bygga på det de redan vet och på så sätt får de ett personligt perspektiv på världen. Den undersökande processen är en tankeprocess som kräver att man noga undersöker och utforskar idéer och

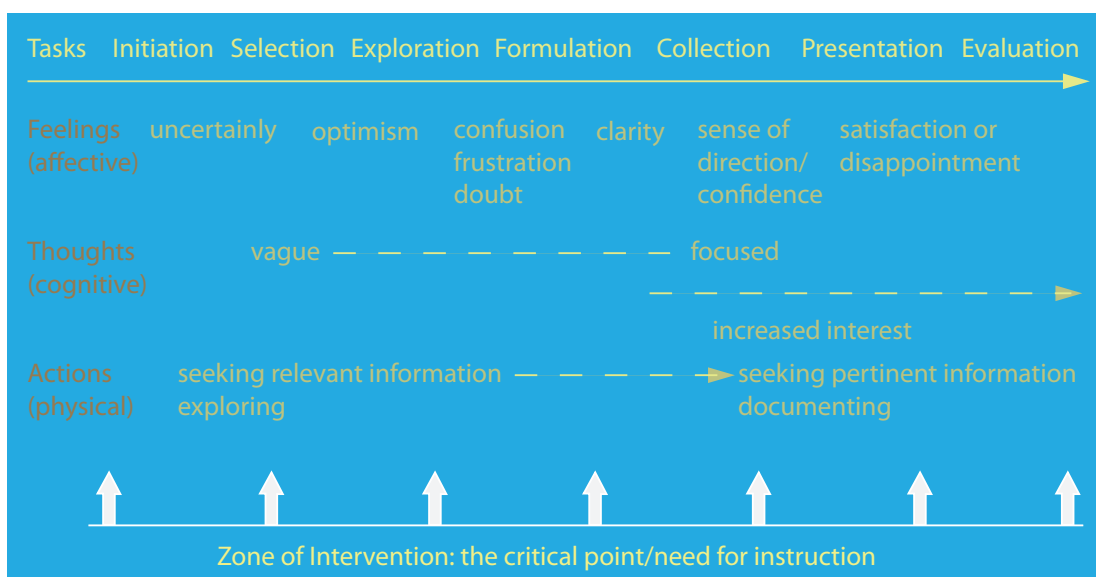
formulerar tankar innan man går vidare till att samla in, organisera och presentera nya idéer på ett sätt som uppvisar personlig förståelse och tillägnan.

Inlärningsprocess

Väggledd undersökning tar eleverna bortom lärobokens lättsmälta format och mekaniska inläring, till en inlärningsprocess med en mängd olika källor som de kan bygga sin egen förståelse på. Vägledningen har avsiktligt utvecklats runt de viktiga delarna i den konstruktiva processen, då eleverna kan ha nytta av råd och hjälp med det som han eller hon inte kan göra på egen hand eller endast med stor svårighet kan göra själv (Kuhlthau, 2004). De leds genom en process av intellektuell uppbyggnad och får på så sätt hjälp att bygga på det de redan kan och får en djupare förståelse av ämnets underliggande begrepp och problem. I en väggledd undersökning överges eleverna inte i den kunskapsbyggande processen. De lämnas inte att utföra arbetet på egen hand enligt en (missvisande) föreställning om "självständig inläring", vilket ofta är beteckningen på traditionella forskningsuppgifter.

Det är Kuhlthaus informationssökningsprocess (Kuhlthau et al, s. 19) som är den empiriskt skapade och testade modell som ligger bakom väggledd undersökning. Informationssökningsprocessen ger också en modell för människors engagemang i sökprocessen och en förståelse av de tankar, handlingar och känslor som eleverna brukar känna när de bygger upp egen kunskap och insikt. Informationssökningsprocessen, som visas här, utgör en stabil grund för att utarbeta ett program för forskningsbaserad inläring. Den ger också en metod så att lärare och skolbibliotekarier kan känna igen de kritiska skedena där handledning och undervisning är viktigt och när handledningen ska anpassas så att eleverna lyckas med sin forskning.

Figur 1: Informationssökningsprocessen (Kuhlthau)

När informationssökningsprocessen används som en ram för utveckling och vägledning av undersökningar uppmuntras eleverna att avlägsna sig från den rena informationsinsamlingen där de sedan sätter ihop ett resultat för att göra läraren nöjd. I stället uppmanas de till och leds redan från början i en tankeprocess som kräver att de använder tidigare kunskap (Initiation (inledning), väljer intresseområden (Selection/urval), gör en noggrann undersökning av idéer som utgör bakgrundkunskap (Exploration/utforskning) och hjälper dem att formulera sina tankar, formulera fokus och fångar deras intresse (Formulation/formulering). Sedan går de vidare till andra faser då de ska hitta och samla relevant information och arbeta med den informationen på ett mer komplext och kritiskt sätt (Collection/insamling) och presentera verklig kunskap (Presentation/redovisning). Genom att ta sig tid att reflektera och formulera samtidigt som de undersöker och samlar information, undviker de att missa viktiga steg i inläringen. När man arbetar diagnostiserande i stället för preskriptivt avgörs den specifika undervisningen av vilket skede i sökprocessen man befinner sig i, på elevens känslomässiga,

kognitiva och beteendemässiga behov och på de standarder och mål som ska uppnås enligt läroplanen (Kuhlthau et al, 2007).

Lärmiljöer och undervisning som fokuserar på vägledad undersökning brukar uppvisa många av följande egenskaper (Kuhlthau, 2004; Gore, Griffiths, & Ladwig, 2002). De presenteras här i punktform och utgör en checklista för de viktigaste aspekterna att ta hänsyn till vid planering och tillämpning av vägledad undersökning:

- ▶ Vägledad undersökning inleds med övertygande situationer och frågor som får eleverna att vilja veta mer och som ger dem utmaningar och möjligheter.
- ▶ Undervisningsmomenten lägger tonvikten på meningsfulla, autentiska uppgifter som hjälper eleven att utveckla förmågan till problemlösning och att skapa insikter.
- ▶ Eleverna blir mer motiverade att engagera sig i sin undersökning när de har möjlighet att själva välja vilka specifika frågor de vill besvara och hur de vill presentera sina nya insikter.

► Man ska försöka att anknyta till elevernas bakgrundskunskap.

► Undervisningsmomenten kan involvera eleverna genom att de får tänka, handla och reflektera, upptäcka och koppla samman idéer, se samband, utveckla och omvandla tidigare kunskap, färdigheter, attityder och värden – kritiskt tänkande och kritisk analys uppstår hela tiden.

► Undervisningsmomenten ska ge eleverna möjlighet att utveckla verklig kunskap och djup insikt.

► Eleverna ser att inläring genom undersökning är utvecklande, en upprepanande process för att gå framåt, befästa, förstärka och involvera hela personen. Det ger eleverna möjligheter för att visa sin förståelse för begrepp och idéer och ger dem tillfälle till kontinuerlig dialog och feedback.

► Strukturerade undervisningsmoment utgår från informations-sökningsprocessen och ger eleverna möjlighet att få den informations-sökningskompetens som de behöver för att aktivt kunna söka efter mening och förståelse.

► Eleverna vet hur de ska ta del av olika informationskällor för att bygga på sin bakgrundskunskap, formulera ett mål och samla in relevant information – fokus ligger på att bygga ny kunskap, inte bara att hitta bland källorna.

► Eleverna uppvisar en personlig bygprocess med de produkter de skapar och som visar deras nya insikter.

► Eleverna får tillfälle att kommunicera och dela med sig av sina nya insikter.

► Eleverna får feedback under hela undersökningsprocessen vilket för dem framåt och stimulerar deras inläring och fortsätter att motivera dem.

► Inläring genom undersökning påverkar elevernas personliga, sociala och kulturella världar, genom det värderar skillnader och odlar ett inkluderande samhälle.

Komplicerar

Det är komplicerat att utforma inläring för ett kunskapsbaserat samhälle. Utmaningen för skolbibliotekarierna ligger i ansluta sig till en kraftfull vision om kunskapcentrering i stället för informationscentrering, och att ansluta sig till vårt ledarskap, vår pedagogik och våra resurser för att skapa den visionen. När fokus läggs på att bygga kunskap medför det också en utmaning att bygga om skolbiblioteken till kunskapscentra. Vi måste ställa djupare frågor om hur skolbiblioteken bidrar till utvecklingen av kunskap och hur våra undervisningsinsatser gör detta möjligt. När fokus läggs på kunskapsbyggande kolliderar det med många av våra traditionella vanor och vi måste ha modet att lyssna och lära. Den isländska sångerskan Björk summerar detta i sin sång "New World" på albumet "Selmasongs":

*"If living is seeing
I'm holding my breath
In wonder – I wonder
What happens next?
A new world, a new day to see"*

(Finns på: <http://music.yahoo.com/Bjork/New-World/lyrics/1894808>)

Text: Dr Ross J Todd'

Översättning: Communicate/Maria Lundahl

23 IKT-saker som ger ringar på vattnet

Den webbaserade fortbildningen 23 IKT-saker riktar sig främst till skolbibliotekarier i Västra Götaland. Men snart ett år efter starten kan man konstatera att intresset för kursen har spridit sig utanför både skolbibliotekens och regionens gränser.

Förkortningen IKT står för informations- och kommunikationsteknik. 23 IKT-saker i skola och bibliotek är en webbaserad kurs som tar upp 23 olika digitala verktyg som man kan ha användning av som skolbibliotekarie. Man kan till exempel lära sig att använda Youtube, skapa presentationer på Slide share, använda bloggar eller lägga upp ett RSS-flöde.

Kursen är indelad i 23 olika lektioner, som var och en innehåller en presentation och instruktioner för att komma igång.

–Detskakännsasenkeltochroligtattanvända de digitala verktygen, säger Linnea Sjögren på Göteborgs stadsbibliotek, som har skapat kursen. Tidigare har hon gjort en liknande utbildning för bibliotekarierna på stadsbiblioteket.

Kursen 23 IKT-saker är utformad som ett socialt nätverk på sajten ning. För att kunna ta del av kursen, som helt och hållet bygger på självstudier, så blir man medlem i nätverket och uppmanas diskutera det man lär sig med andra deltagare.

– Jag vill att användarna ska känna att kursen ger dem lust att leka och vara kreativa. Meningen är att de ska fundera på hur de själva kan använda de digitala verktygen i sitt arbete och dela med sig av sina idéer till andra. Alla verktygen är saker som man kan ha stor nytta av på ett bibliotek, säger hon.

Ökat intresse

Fortbildningen är ett samarbete mellan Skolbibliotek Väst och Kultur i Väst Regionbiblioteket. När den lanserades på stadsbiblioteket i Göteborg i början av 2009 var det ganska få som dök upp för att lyssna på den inledande presentationen. Men intresset tog fart och i mitten av december fanns det 174 registrerade användare på sajten 23 IKT-saker i skola och bibliotek.

– Jag trodde inte alls att det skulle bli så många. Det är fantastiskt roligt, säger Malin Koldenius, konsulent på Kultur i Väst Regionbiblioteket och kontaktperson för kursen.

Sätt att spara tid

Margareta Guldér, bibliotekarie på Kvarnbysskolan i Mölndal och styrelsemedlem i Skolbibliotek Väst, var en av initiativtagarna till 23 IKT-saker i skola och bibliotek. Hon tycker att kursen är ett bra sätt att skaffa sig kunskap och hålla sig uppdaterad med allt

nytt som händer på webbfronten, men i förlängningen också ett sätt att spara tid.

– Skolbibliotekarier har ofta ont om tid, men kan jobba tillsammans för att bli mer effektiva. Via de digitala verktygen man lär sig hantera i 23 IKT-saker så kan man på ett enkelt sätt dela med sig till varandra istället för att göra arbetet var och en på sitt håll. I Nationalencyklopedins tjänst NE skola så kan man till exempel lägga upp färdiga undervisningspaket med texter, bilder och dokument. De bibliotekarier som håller lektioner i informationssökning och källkritik kan ha nytta av det. Man kan också dela med sig av bokpratpaket och slipper på så sätt mycket

förberedelsetid, som man kan lägga på annat, som exempelvis att ge eleverna mer individuell hjälp i biblioteket, säger Margareta Guldér. Hon hoppas att ökade kunskaper om digitala verktyg hos skolbibliotekarierna ska komma även lärarna på skolan till del.

– Dels genom att man inspirerar lärarna till att utforska alla de möjligheter som finns på Internet och dels genom att bjuda in lärarna till nätverket och kanske ha kurser i 23 IKT-saker lokalt på skolorna. Ett samarbete som i slutänden gynnar eleverna, säger Margareta Guldér.

I Mölndal har sex av kommunens åtta skolbibliotekarier i nätverket Mölndals skol-

bibliotek gått med i 23 IKT-saker för skola och bibliotek. Margareta Guldér tror att det är en bra introduktion till att fundera över användningen av digitala verktyg i skolbiblioteksvärlden.

Nyligen fick Nätverket Mölndals Skolbibliotek 150 000 kronor för att utveckla en ny interaktiv hemsida för ungdomar i kommunen – HotSpot. Med utgångspunkt i fiktiva personligheter som representerar olika lästyper, exempelvis fantasyläsaren eller deckarläsaren, ska ungdomarna lägga ut egna lästips, filmer och bilder på sajten.

– Det är ett bra exempel på hur man kan använda Internet för att få ungdomarna att bli mer aktiva runt böcker och läsande, säger Margareta.

Med en allmän kompetenshöjning inom IT-området hos bibliotekarierna så tror hon också att det blir lättare att genomföra detta och liknande projekt.

Men för att den webbaserade fortbildningen ska vara effektiv och ge konkreta resultat, så säger hon att självstudierna och nätkontakten behöver kombineras med fysiska träffar.

– Fördelen med självstudier är att man kan göra lektionerna när man vill, men med tidsbrist så blir det lätt till ett dåligt samvete, säger hon.

Terminens tema

Just att kombinera självstudier och regelbundna träffar är vad skolbibliotekarierna i Kristianstad har gjort. De 23 IKT-sakerna i skola och bibliotek har här blivit terminens tema för träffarna inom kommunens nätverk av skolbibliotekarier.

– Vi kände att det fanns ett stort behov av fortbildning inom IT och tyckte att det här var en bra metod, säger Cecilia Nilsson. Hon är bibliotekarie på Spångerskolan och jobbar halvtid på kommunens Skolbibliotekscentral, som ansvarar för nätverket.

Inför varje nätverksträff en gång i månaden

fick deltagarna i uppgift att göra två eller tre lektioner i listan av 23 saker. Därefter gick man igenom dem gemensamt i gruppen och diskuterade.

– Vi har hunnit gå igenom ungefär tio av de 23 sakerna och det har blivit intressanta diskussioner, särskilt om RSS-flöden och bloggar. Det har varit bra att träffas och inte bara sitta ensam och göra uppgifterna. Man tänker i nya banor när man sitter tillsammans, säger Cecilia Nilsson.

De nya kunskaperna har resulterat i några nyheter ute på skolbiblioteken, berättar hon. Själv har hon startat en bokblogg på sin skola, som eleverna skriver i, till exempel när de har läst en bok i svenskan. Där har hon också fått med lärarna, som går in och kommenterar. Hon vet också att flera av de andra bibliotekarierna som gått kursen är på gång att starta bloggar.

– Det är några som har börjat använda Delicious också, ett verktyg för att dela med sig av sina bokmärken och bra länkar, säger hon.

Hon tycker att den webbaserade fortbildningen har fungerat bra och menar att det är viktigt att bibliotekarier håller sig à jour med vad som händer på Internet.

– Eleverna rör ju sig i den här världen. Sedan är det bra att kunna sprida kunskaperna till lärarna också, som också behöver lära sig mer på området och om hur de kan använda det i undervisningen.

Under våren fortsätter nätverket i Kristianstad att arbeta med de 23 IKT-sakerna.

Ryktet sprider sig

Ryktet om 23 IKT-saker har inte bara spridit sig utanför Västra Götalandsregionen utan också utanför skolbibliotekssfären. I Kungälv har personalen på stadsbiblioteket använt en del av de övningar som Linnéa Sjögren skapat, till en egen kursportal.

– Vi har fått lov att använda de lektioner som

vi tycker att vi har nytta av, som till exempel Twitter, Googlesökning, RSS-flöden och Youtube. Vi har gjort om övningarna så att de passar oss och kompletterat med några andra. Vi har till exempel lagt till några mer praktiska lektioner, som hur man kopplar upp en dator till det trådlösa nätverket i vårt bibliotek, säger Nadine Alvarado på Kungälv's bibliotek.

Målet är att alla anställda ska nå upp till en grundnivå av kunskaper om digitala medier och verktyg.

– Just nu arbetar vi på biblioteket med idéer på temat ”Ta med dig biblioteket på semestern”. Med hjälp av den här kursen så hoppas jag att alla ska kunna få inspiration och kunskaper att fundera över hur man skulle kunna använda de digitala medierna i bibliotekets verksamhet, säger Nadine Alvarado.

Hon tycker att en annan stor fördel med de ökade kunskaperna är att hon och hennes kollegor blir bättre på att marknadsföra bibliotekets tjänster till besökarna.

– Om man är lite osäker på hur något fungerar så talar man inte så varmt om det med besökarna. Jag har till exempel inte riktigt vetat hur vår tjänst Bok på minneskort har fungerat, vilket inneburit att jag inte har talat för det. Men nu är jag betydligt säkrare. Vi måste kunna tala med folk för att väcka nyfikenhet och intresse kring det vi har att erbjuda på biblioteket, säger hon.

I början av mars kommer en fortsättning på 23 IKT-saker i skola och bibliotek. Den gamla kursen kommer att ligga kvar i sin nuvarande form, men kompletteras med en helt ny kurs som riktar sig till all bibliotekspersonal i Västra Götalandsregionen. En skillnad är att det inte är den enskilde bibliotekarien som anmäler sig, utan hela biblioteket. Den här gången kommer det också kosta en liten summa för biblioteket att få ta del av kursinnehållet, som man sedan kan välja att använda som man önskar.

– Vi kommer att använda en hel del från den gamla sidan, men anpassa det så att det blir mer generellt. Vi lägger också till en del nya inslag. Ett exempel är Barnens bibliotek, säger Elisabeth Erikson, bibliotekskonsulent på Kultur i Väst Regionbiblioteket och ansvarig för den nya fortbildningen.

Även den nya kursen ska utformas som ett socialt nätverk på Ning, och Elisabeth hoppas att det blir mer diskussion och interaktion på den nya sidan än det har varit på den gamla.

– Varje bibliotek som deltar ska ha en kontaktperson som har ansvar för att även de andra på arbetsplatsen går kursen. Vi hoppas att det leder till mer samarbete i ning-gruppen, säger Elisabeth Erikson.

Text: Tove Eriksson

Här hittar du 23 IKT-saker för skola och bibliotek:

www.23iktsaker.ning.com

Digitala verktyg skapar dialog i skolan

Wikier och andra digitala verktyg kan användas som ett slags plattform för dialog mellan elev, lärare och skolbibliotekarie.

Elevernas lärande kan bli effektivare om de får chans att diskutera sina uppgifter – och för skolbibliotekarien blir de digitala verktygen en smidig kanal till eleverna.

– Om man anser att informationskompetens är viktigt för lärande, så måste man se till att komma in i undervisningen, säger Erik Boström, forskare och gymnasiebibliotekarie.

Erik Boström är medlem i Skolbibliotek Västs styrelse och doktorand på Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Ämnet för hans licentiatsavhandling är Informationskompetens och gemensamt skrivande med digitala verktyg. I sin forskning undersöker han på vilket sätt de nya digitala verktygen kan användas för att främja lärande hos gymnasieelever.

Enkla databaser

Det hela började egentligen för några år sedan när Erik Boström arbetade som ensam gymnasiebibliotekarie på Munkebacksgymnasiet i Göteborg. Han började då använda wikier tillsammans med eleverna, alltså webbplatser eller enkla databaser där texterna skrivs av användarna själva.

– För mig blev de digitala verktygen lösningen på ett logistiskt problem. Jag satt i disken samtidigt som lärarna ville att jag skulle vara med och hjälpa eleverna med deras grupparbeten. De digitala verktygen blev ett sätt att samordna kontakten med elever och lärare. Jag kunde följa elevernas arbete och hjälpa dem. De kunde till exempel visa sina texter på datorn när jag satt i disken, säger Erik Boström.

Praktisk lösning

Men att arbeta med wikier är mer än en rent praktisk lösning. Erik Boström ser också möjliga pedagogiska vinster med metoden. Som gymnasiebibliotekarie funderade han mycket över elevernas sätt att hantera information och såg brister i skolans traditionella arbetssätt.

– Eftersom jag inte sätter betyg så kommer många elever till mig och frågar om saker de inte har förstått. Efter ett tag ser man ett mönster i vad de frågar om. De har inga stora problem med att hitta informationen de behöver. Problemet är att veta vad de ska göra med den. Ofta förstår de helt enkelt inte hur de ska producera det som krävs av dem, säger han.

Men, menar han, när eleverna skriver i en enkel databas, som exempelvis en wiki eller Google docs, så får de automatiskt hjälp med

Skolbibliotekarien och doktoranden Erik Boström undersöker hur man kan använda wikier och andra digitala verktyg i skolarbeten. FOTO: Tove Eriksson

det. Upplägget i databaserna är tydligt. Man bygger själv en struktur av dokument, som kopplas till varandra. Alla kan samtidigt se det de andra i gruppen skriver, och alla kan lägga till egen text. Själva processen, att skriva tillsammans, ger eleverna en bättre förståelse för ämnet, säger Erik Boström.

– När man skriver tillsammans skapas en dialog. Man pratar om hur och varför man skriver och om vilket slags text man skriver. Det ger ett helt annat slags lärande än om man bara kopierar in text utan att reflektera över innehållet, vilket många annars gör när de får forskningsuppgifter i skolan. Men här

känner eleverna ett ansvar gentemot de andra i gruppen – och alla kan ju direkt se om man har klippt och klistrat in text från nätet, säger han.

Erik Boström tror också att det kan finnas andra sociala vinster med att använda digitala verktyg.

– Det är ganska sällan elever går in och ändrar i varandras texter, men möjligheten finns. Det blir en fostran i att vara schyssta mot varandra. Man tvingas ställa sig frågor som: Varför ändrar jag i din text? Hur påverkar jag de andra med det jag gör?

Han tar som exempel att man kan använda en

projektor och titta på och diskutera varandras texter i grupp, även med läraren, under arbetets gång.

De elever som har svårast för uppgifter av den mindre styrda typen, exempelvis projekt-arbeten, är de som har mest att vinna på en dialogisk arbetsform som denna, menar Erik Boström.

– Skolan missar ofta det pratande steget. Det läggs på eleverna själva, vilket ger stora sociala klyftor. De får en uppgift en dag och när man pratar om den nästa dag så märker man vilka som har akademikerföräldrar. De har diskuterat uppgiften hemma vilket har hjälpt dem att förstå syftet med den. Att jobba dialogiskt i skolan är ett verktyg att ge alla den chansen, säger han.

Via det digitala verktyget är det också lätt för lärarna att följa med i skrivprocessen. De kan snabbt gå in med respons på det som eleverna skriver och deltar således i dialogen.

– Den respons de ger är densamma som annars. Skillnaden är att de kan ge den under arbetets gång, när det är relevant för eleverna. ”Feedforward” istället för ”feedback” – redskap för att arbeta vidare. Ett problem är annars att eleverna får responsen först efter att de har jobbat klart, säger Erik Boström.

Bidra till utveckling

Hur påverkar då de digitala verktygen skolbibliotekarien och dennes uppgift? Det har Erik Boström många tankar om. Han tror att de kan bidra till den utveckling av skolbibliotekariens roll som han ser som nödvändig. Dialogen man får igång tack vare de digitala

verktygen kan bli en naturlig väg in i undervisningen för bibliotekarien.

– Som skolbibliotekarie måste man fundera på sin roll. Sitter jag och vaktar en boksamling eller kan jag komma in i undervisningen? För att få tillträde krävs ett gott samarbete med lärarna och att vi lyckas förklara vad vi kan ge eleverna, nämligen informationskompetens, säger han. Han upplever att kontakten med lärarna blir bättre när man jobbar med digitala verktyg som en plattform.

– Det finns fler naturliga anledningar att tala om hur man ska lösa vissa saker och man kommer ifrån uppdelningen mellan

undervisning och bibliotek. När det finns möjlighet att samarbeta, då gör man det. Det är flexibelt och behöver inte schemaläggas, utan sker kontinuerligt, säger han.

Han tycker att salsundervisning om informationssökning eller källkritik ofta blir för abstrakt för eleverna att ta till sig. Men när de är inne i en uppgift där de letar information och sammanställer den i sin wiki, så dyker frågorna upp efterhand. Då är det lätt för bibliotekarien att med hjälp av det interaktiva verktyget hjälpa eleverna med svar och tips.

– De behöver ofta hjälp att skapa en avgränsning, att ställa forskningsbara frågor. De behöver också hjälp med den kritiska värderingen, och då är det bra att kunna se vad de skriver medan de skriver det, säger Erik Boström.

”Som skolbibliotekarie måste man fundera på sin roll. Sitter jag och vaktar en boksamling eller kan jag komma in i undervisningen? För att få tillträde krävs ett gott samarbete med lärarna och att vi lyckas förklara vad vi kan ge eleverna, nämligen informationskompetens”

*Erik Boström,
forskare och
gymnasiebibliotekarie*

Ser risker

Erik Boström är än så länge i början av sin forskning, där han bland annat är ute i en gymnasieklass och testar metoden i praktiken. Ett av målen är att undersöka vilka slags skoluppgifter som passar för digitala verktyg och vilka begränsningar som finns i användandet.

– Det finns naturligtvis risker. Det får inte bli distansundervisning av det hela. En del lärare kan också uppleva det som svårt att sätta betyg eftersom det inte är lika tydligt vem som har gjort vad i gruppen. Den kanske främsta risken med att arbeta datorintensivt är multitasking – att eleverna ständigt blir distraherade av att kolla mail, facebook, chatt och så vidare. Så vi behöver också utveckla nya vanor som är mänskligt och socialt hållbara. Både för att lära eleverna att koncentrera sig och för att det är ineffektivt att försöka göra flera saker samtidigt, säger Erik Boström.

Han inser också att många lärare och bibliotekarier kanske drar sig för att använda de digitala verktygen för att det låter komplicerat eller alltför tekniskt.

– Ett bra designat verktyg är rätt lätt att använda. Man får släppa på det där att man ska kunna mer än eleverna. Ta hjälp av dem istället och låt dem testa nya grejer! Jag är själv ingen expert, men tar reda på det jag behöver, säger han och vill uppmana fler att prova på. För eleverna är det naturligt att jobba med digitala verktyg, säger han.

– De är vana vid att blogga och skriva i forum, så för dem är det inget krångligt. Men en wiki ligger närmare det de är vana vid än till exempel Ping-Pong, som många skolor använder.

En annan fördel är att texterna inte går att tappa bort under arbetets gång. Efteråt ligger de kvar och är tillgängliga för den som behöver dem vid exempelvis instudering till prov.

– Det blir som en mind-map och ett socialt

minne. Det blir också lätt för lärarna att plocka fram bra exempel på elevtexter att visa för andra. Ofta slängs elevarbeten och det är ett slöseri, säger Erik Boström.

Text: Tove Eriksson

Länktips för dig som vill komma igång:

www.publiwiki.se
www.google.com/google-d-s/b1.html
<http://shareanduse.ning.com>
<http://23iktsaker.ning.com/>

VESTRO GOTHIA

www.vestrogothia.se

KULTURARV

NATURARV

LETA BÖCKER!

LETA SAKER!

VÅGA FRÅGA?

LETA BILDER!

Genväg till samarbete

Ulrica Wallin är ABM-konsulent på Regionbiblioteket och kvinnan bakom det digitala verktyget Vestro Gothia. Fredrik Ernerot är skolbibliotekarie och mannen bakom föreningen Skolbibliotek Väst. Båda är överens om att Vestro Gothia är den genväg som behövs för att ge skolbibliotek och pedagoger ett konkret redskap att samarbeta kring.

Ulrika och Fredrik har mötts förr och pratat om de digitala verktygen och skolbibliotekens roll i skolan. Det märks när vi denna soliga vinterdag ses på Stadsmuseets café. Vi hinner inte få kaffet på bordet innan samtalet är i full gång.

– Att få in hela ABM-sektorn i skolan är viktigt. Det stärker skolbibliotekariens roll, säger Ulrica.

– Det finns många olika verktyg att använda, menar Fredrik, men Vestro Gothia ger en träning i att använda ett digitalt verktyg inom ett speciellt område.

Vestro Gothia

Vestro Gothia är en webbsajt för barn om historia och natur- och kulturarv. Ambitionen är att väcka barns nyfikenhet med det lokala natur- och kulturarvet som utgångspunkt. När Ulrica för ett antal år sedan fick uppdraget att skapa ett regionalt Backpacker i Västra Götaland var tanken att det var bibliotekarier som skulle fylla sajten med material. Med åren har sajten spridit sig och nu är det såväl

Ulrica Wallin tror att Vestro Gothia är ett perfekt verktyg för lärare och skolbibliotekarier att samarbeta kring. Foto: Helén Andersson

hembygdsföreningar, lokala museer, lärare och elever som bidrar med material.

– Det är ju det som är så bra, menar Ulrica. Det finns en mall som egentligen vem som helst som är kunnig i ämnet och lite pedagogiskt lagd faktiskt kan fylla. Och, tillägger hon, Vestro Gothia är ett så enkelt verktyg att även den mest ovana och osäkre klarar det.

Inkörsport och genväg

Ulrica tycker att den självklara platsen för Vestro Gothia är skolbiblioteket som hon tycker borde fungera som ett slags forskningscentral på skolan.

– På skolbiblioteket arbetar både lärare och elever friare än i klassrummet och genom det digitala mediet känner sig eleverna bekväma. Kanske är de digitala verktygen en generationsfråga, funderar hon, men ofta är bibliotekarien mer insatt och kunnig än läraren och bibliotekarien är ju dessutom hemma i källkritiskt tänkande och kan förmedla detta på ett bra sätt. Så ett samarbete borde vara självklart.

Fredrik menar att skolan måste se skolbiblioteket som en verksamhet oavsett var den befinner sig och att det är just elevens lust till det digitala mediet som ska skapa en bro mellan lärare och bibliotekarie. På biblioteket finns ju redan mycket material och då kan också Vestro Gothia bli en del av detta menar han.

– Om eleven till exempel gör ett jobb om Arns fotspår går det ju att lyfta in hela informationssökningsprocessen i Vestro Gothia som dessutom garanterar kvalitet och källkritisk kontroll.

Genom att utnyttja Vestro Gothia som brobyggare tror Ulrica att pedagogerna slår två flugor i en smäll och skapar en större trygghet för alla. Dels får man en inkörsport till Internet och den digitala tekniken, men man får också garanterat med sig det lokala kulturarvet från en kvalitetssäkrad plats.

– Det är en genväg och det är ett konkret redskap att börja samarbeta kring.

Utbildningsfråga

Under 2010 kommer lärarutbildningen i Sverige att utredas och under 2010 kommer vi i Sverige förmodligen att få ny skollag där det anges skärpta krav på tillgång till skolbibliotek.

Kulturutredningen har redan föreslagit att KB är de som ska driva och utveckla biblioteksfrågor och här inkluderas förstås skolbiblioteket. Fredrik tror därför att skolbiblioteket i framtiden blir en utbildningsfråga istället för en kulturfråga.

– Eftersom KB är ett forskningsbibliotek tror jag att deras sätt att arbeta kommer andra till del och källkritik är något man efterfrågar på skolbiblioteket idag. Det gäller för KB och Skolverket att hitta varandra för här finns en massa möjligheter och en massa kompetens att hitta!

Ulrica håller med om att det kan få positiva effekter och att det optimala är när bibliotekarie och lärare planerar ihop från början när man ska jobba med ett specifikt ämne.

– Det är självklart att skolbibliotekarien ska ingå i ett arbetslag på skolan.

Varken Fredrik eller Ulrica tror att lärare och rektorer är medvetna om skolbibliotekariens kunskaper och vad de kan tillföra undervisningen. De tror att skolbibliotekariens generella låga status beror på att ingen tidigare har "ägt" frågan. Skolbiblioteket har tillhört kulturen och inte legat på rektorernas bord och rektorerna är ofta fullt upptagna med ekonomi och administration. Den pedagogiska biten drar man sig för och biblioteket blir en plats för in- och utlån av böcker.

– Nu kommer allt att förändras, tror Fredrik. När skolverket sätter in sin laserstråle kommer det att hända grejer.

– Det måste till direktiv, håller Ulrica med. För vem kan säga att inte idrott är viktigt?

Både Ulrica och Fredrik skulle vilja inkludera skolbiblioteken redan i lärarutbildningen och Ulrica vill gå ett steg till och uppmanar lärarutbildningen att ta sig en titt på hela ABM-sektorn.

– Tänk om lärarna förstod vilka möjligheter som gömmer sig där och att Vestro Gothia är en väg in istället för en tråkig torr historiebok. Och det handlar inte bara om historia, det handlar också om upphovsrätt och om samhället i stort så in med ABM i lärarutbildningen och in i arkiven och rör, uppmanar hon.

Rätta verktyget

Nu när skollagen kan komma att säga att det ska finnas skolbibliotek på varje skola hoppas Ulrica och Fredrik att lärarna ska inse fördelarna med ett samarbete och att skolbibliotekarien blir välkommen in i arbetsslagen. Fredrik berättar om den amerikanske professorn Ross Todds mission att biblioteken måste inkluderas i skolan.

– Ross Todd har gjort sin egen världskarta där skolan lever i en värld och skolans elever i en annan som består av Google, YouTube och Facebook. På de skolor man lyckats inkludera skolbiblioteksverksamheten som en naturlig del är det en högre andel elever som lär sig från båda världarna. Här i Sverige och i Västra Götaland är Vestro Gothia det verktyg som kan göra att eleven känner sig hemma.

– Jag tror att Vestro Gothia kan bli den där inkörsporten och att lärare och bibliotekarier inser potentialen med Vestro Gothia som ett verktyg att samarbeta kring, säger Ulrica.

– Jag tror att Vestro Gothia är ett perfekt verktyg för den resa som väntar, fastslår Fredrik.

Text: Helén Andersson

Vision och verklighet - om skolbibliotekets roll i lärandet

Skolbiblioteken har en viktig roll att spela när det gäller elevernas lärande. Men även om mycket har hänt i skolbibliotekens utveckling under de senaste åren, så återstår det en del jobb innan skola och skolbibliotek blir den enhet som en effektiv undervisning kräver.

Den slutsatsen kan man dra om man ser skolbiblioteket på Linnéskolan i Älmhult som representativt för Sveriges skolbibliotek. Och det kan man göra, tror bibliotekarien Julia Karlsson.

Hon och Lisa Nygren, som studerat biblioteks- och informationsvetenskap vid Växjö universitet och vid högskolan i Borås, gjorde nyligen en fallstudie på skolbiblioteket i Älmhult och skrev magisteruppsatsen ”Vision och verklighet”. Uppsatsen handlar om hur skolbiblioteket arbetar för att hjälpa eleverna att nå upp till de mål om lärande som finns i skolans och bibliotekets styrdokument.

– Jag tror att Linnéskolans skolbibliotek är ganska representativt. För några år sedan blev det utsett till Årets skolbibliotek, så det är ju relativt bra. Men det innebär också att de problem som finns där, förmodligen finns även på andra skolbibliotek, säger Julia Karlsson.

Fallstudie

Hon och Lisa Nygren inledde sin fallstudie med att analysera de kommunala styrdokumenterna för att se vilket pedagogiskt förhåll-

ningssätt som fanns där. De tittade på Älmhults kommuns skolplan, handlingsplanen för skolbiblioteksverksamheten i kommunen och ämnesplanen för SO på Linnéskolan i årskurs 9. De valde just den ämnesplanen eftersom årskurs 9 höll på med ett projektarbete inom SO medan författarna var på besök i skolan. Författarna kombinerade sedan dokumentanalysen med observationer i biblioteket medan eleverna arbetade med sitt projekt. De gjorde dessutom intervjuer med elever, lärare och skolbibliotekarie.

Aktiv process

Det pedagogiska förhållningssätt som enligt författarnas analys dominerade styrdokumenterna var det individuellt konstruktivistiska. Det innebär att man ser lärande som en aktiv process där eleven själv skapar kunskap med hjälp av praktiska uppgifter på en nivå som passar elevens kognitiva utveckling. Drivkraften ska vara den naturliga nyfikenheten och lusten att lära. Motsatsen till det individuellt konstruktivistiska förhållningssättet kan sägas vara förmedlingspedagogiken, där eleven är en relativt passiv mottagare av den kunskap som läraren lär ut. Något förenklat kan man säga att förmedlingspedagogiken inte ger utrymme för eget kunskapssökande, utan att elevens uppgift helt enkelt är att klara prov.

Resultaten av fallstudien visade att biblioteket på många sätt bidrog till att uppfylla målen i

de kommunala styrdokumenterna. Inte minst erbjöd det en bra och kreativ plats för elevernas självständiga arbete.

– Det allmänna intrycket var att eleverna var väldigt positiva till biblioteket. Det var roligt att se. Det uppfattades som en mer neutral plats än klassrummet och eleverna tyckte om att vara där eftersom stämningen var god och de kunde prata där. De upplevde det också som en bra arbetsplats där de fick stöd och hjälp från bibliotekarien, säger Julia Karlsson.

Dialog

Eleverna i studien använde sig i väldigt stor utsträckning av biblioteket i början av sitt projektarbete. Biblioteket i sin tur var väl förberett för deras närvaro. Skolbibliotekarien hade en dialog med läraren innan arbetet startade och förberedde sedan genom att plocka fram relevant litteratur och information ur databaser, samt hitta bra länkar att tipsa om. Det fanns datorer i biblioteket som eleverna använde flitigt för internetsökningar. Bibliotekets öppettider var generösa och bibliotekarien fanns på plats för att hjälpa eleverna. Även läraren var där under delar av lektionstiden.

Flera av de intervjuade eleverna nämner att de fick hjälp av bibliotekarien att ta fram information, och i något fall också att diskutera arbetets frågeställning.

Eleverna föredrog att söka på Internet, framförallt på Google och Wikipedia, framför att leta i böcker och databaser eller använda sig av andra webbsidor. Men när de fick hjälp av bibliotekarien att hitta passande böcker så beskrev de att det blev lättare.

Viktig del

Studien ger alltså stöd till bilden av skolbiblioteket som en viktig del av elevernas lärande. Men resultaten av Julia Karlssons och Lisa Nygrens fallstudie visar också att det på vissa

områden fanns en diskrepans mellan skolans lärandemål och bibliotekariens sätt att arbeta. Det blev mest tydligt när det gällde undervisningen i informationssökning och källkritik. Skolbibliotekarien hade särskilda undervisningstillfällen med niorna under höstterminen, i helklass och utan praktiska övningar.

I elevernas egna kommentarer märks brister i deras kännedom både om informationssökning och om källkritik, även om de kan beskriva hur undervisningen gick till. En elev säger exempelvis angående undervisningstillfällena:

”Hon pratade nog om källkritik med, men jag kommer inte ihåg så mycket. Källkritik är alltså när man bara skriver in alltså vart man varit inne i och sånt.”

En annan säger att källkritik handlar om att redovisa källor, och någon säger att det handlar om att inte lita på innehållet i Wikipedia, såvida det inte även finns på en annan webbsida.

– Vi märkte att eleverna inte hade en helt klar bild av vad källkritik var. Grunden till problemet ligger nog i att biblioteket inte är helt integrerat i undervisningen. Om undervisningen i informationssökning och källkritik är fristående så finns risken att eleven har glömt det när de väl börjar med sitt projektarbete. Det var helt enkelt inte relevant för eleven när det togs upp. Om det istället blir mer ämnesbaserat och vävs in i exempelvis ett projektarbete, och genomförs i mindre grupper, så stämmer det bättre överens med ett konstruktivistiskt pedagogiskt förhållningssätt, säger Julia Karlsson.

Ett annat exempel på att skolbibliotekarien delvis tillämpade mer av en förmedlingspedagogik, i motsats till vad styrdokumenterna föreskrev, var att hon plockade fram böcker åt eleverna.

Mindre aktiva

Enligt författarna var det i och för sig ett tecken på att hon har kompetensen att läsa elevernas informationsbehov och tillfredsställa det, men det innebär också att eleverna själva blir mindre aktiva i sökandet efter information, vilket gick stick i stäv mot skolans lärandemål.

– De problem vi fann beror till stor del på att skolbiblioteket inte riktigt har kommit lika långt i anpassningen till den individuellt konstruktivistiska pedagogiken som den övriga undervisningen på skolan. Det fanns ett behov av samordning mellan de olika styrdokumenterna. Istället för att ha skilda mål för skolbibliotek och undervisning, så borde de båda rymmas i samma dokument och skolbiblioteket beskrivas som en del av undervisningen, säger Julia Karlsson.

Problemet är inte nytt. Redan i en rapport från 1999 beskriver Statens Kulturråd standarden på Sveriges skolbibliotek som låg jämfört med folk- och högskolebibliotek. En del av problemet ansågs vara resursbrist, en annan att skolbiblioteken inte utnyttjades som en integrerad del i undervisningen.

– Problemet finns kvar, men den slutsatsen vi drar av vår studie är att det har blivit mycket bättre på tio år. Jag ser positivt på skolbibliotekens framtid. Det verkar finnas en allmän uppfattning bland lärare och rektorer att skolbiblioteken är viktiga och behövs i undervisningen, säger Julia Karlsson.

Text: Tove Eriksson

Läs hela uppsatsen på:

[http://bada.hb.se/
bitstream/2320/5061/1/09-19.pdf](http://bada.hb.se/bitstream/2320/5061/1/09-19.pdf)

Gemensamma krafter skapar utveckling

Vasaskolan i Skövde, som är en 6-9-skola med cirka 560 elever, profilerar sig som en läsande och skrivande skola. Under de senaste åren har man jobbat medvetet med att ge skolbiblioteket en viktigare roll i undervisningen. Det har man lyckats med trots att det inte finns resurser att ha en skolbibliotekarie anställd. Istället har en svensklärare på skolan fått ansvar för biblioteket på 30 procent av sin tjänst, med hjälp av två praktikanter.

– Det är en lösning som fungerar väldigt bra hos oss, säger skolans rektor Carina Bergh.

Att ha en lärarbibliotekarie är ett effektivt sätt att knyta ihop biblioteket och övriga skolan, tycker hon.

– En lärare kan språket till eleverna och känner till skolan. Det är då man kan föra ut biblioteket till klasserna. Det är klart att det handlar om personen också, men jag tror att det är en fördel att känna till ämnet svenska och veta hur man kan använda biblioteket i undervisningen, säger hon.

Carina Bergh tycker att det är så viktigt att det finns en lärare i biblioteket att hon inte skulle ta bort den tjänsten även om skolan hade råd att anställa en skolbibliotekarie istället.

– Nej, att stå som ensam skolbibliotekarie på en högstadieskola tror jag inte på. Det

optimala är ju att ha både och, så drömmen är att i framtiden kunna anställa en skolbibliotekarie också. Med två kompetenser som möts kan man nå långt – en bibliotekarie som kan litteraturen, informationssökning och är påläst i biblioteksfrågorna och en lärare som kan ämnet svenska och har kollegiet med sig, säger hon.

Tack vare att man just nu har två praktikanter i biblioteket på Vasaskolan kan man ha öppet varje dag. De sköter den dagliga verksamheten med in- och utlån. Lärarbibliotekarien har ett mer övergripande ansvar, bland annat för bokinköp och för biblioteksrådet, en grupp med elever som är med och påverkar biblioteksverksamheten.

– De är med och bestämmer vilka böcker som ska köpas in, planerar bokprat och andra aktiviteter i biblioteket, säger Carina Bergh.

Nätverk som stöd

En av anledningarna till att skolbiblioteket har kunnat utvecklas trots knappa resurser är att Skövde kommun arbetar mycket med nätverk när det gäller just skolbibliotek. Många skolor i kommunen är små, och har lärarbibliotekarier som jobbar deltid i biblioteken. Men genom att jobba tillsammans och satsa på gemensamma resurser har de små skolbiblioteken fått kraft att utvecklas. Kommunens

styrgrupp för skolbiblioteksutveckling, med representanter från flera skolor i kommunen, sökte och fick 2008 pengar från Kulturrådet för att kunna anställa två skolbiblioteksinspiratörer. När inspiratörerna, som är placerade på Vasaskolan och Helenaskolan, kom på plats så började de med att gallra, rensa ut, måla om, köpa nya gardiner och nya datorer till skolbiblioteket. Därefter nyinvidde man de uppfräschade biblioteket.

Skolbiblioteksinspiratörerna har fortsatt sitt arbete med olika projekt och insatser för att utveckla verksamheten och integrera biblioteket i skolans verksamhet.

Sedan tidigare har man också en rådgivande och stödjande skolbiblioteksamordnare i kommunen, som jobbar med gemensamma aktiviteter som kurser och konferenser, men också som ett stöd i den dagliga verksamheten.

Vasaskolan är del av ett skolbiblioteks-nätverk av fem skolor i samma upptagningsområde.

– De lägger upp skolbibliotekens verksamhet efter en gemensam linje och hjälps åt med många saker, bland annat bokprat-planering. Det är ett lyckosamt samarbete som har gett en bra styrfart i utvecklingen av biblioteket. Bibliotekarierna inspirerar varandra och har besökt de olika skolorna. En del av de skolor som är med i nätverket hade inte skolbibliotek tidigare, men har kunnat bygga upp det tack vare nätverket, säger Carina Bergh.

Projektet med skolbiblioteksinspiratörer gav mersmak och våren 2009 sökte Skövde skolförvaltning tillsammans med kulturförvaltningen pengar från Kulturrådet inom projektet ”Skapande skola” och fick 500 000 kronor. Pengarna har använts till att anställa

tre så kallade kulturinspiratörer, som jobbar brett med kultur i högstadieskolorna, vilket också involverar skolbiblioteket.

Fånga lusten

Vasaskolans läsande- och skrivandeprofil innebär bland mycket annat att eleverna i alla årskurser sedan några år tillbaka har 20 minuter schemalagd läsning två till fyra gånger per vecka. Det ställer krav på biblioteket och bidrar till att det på ett naturligt sätt kopplas till undervisningen, berättar Carina Bergh.

– Eleverna lånar böckerna i biblioteket och därför är det viktigt att vi ser till att biblioteket är uppdaterat. Vi vill inspirera dem med nya, fräscha böcker och tidskrifter för att fånga lusten och nyfikenheten hos dem. Eleverna ska hitta böcker som de fastnar i och vill fortsätta läsa på fritiden.

Den schemalagda läsningen har gett önskad effekt på elevernas skolresultat, säger Carina Bergh.

– Att eleverna läser mer gynnar alla ämnen, eftersom språket är så viktigt. Det ser vi på måluppfyllelsen. 20 minuter några gånger i veckan räcker för att de ska få upp intresset för läsning. När det står på schemat når vi också de elever som inte är vana läsare. En del blir riktiga bokslukare, säger Carina Bergh.

”Att eleverna läser mer gynnar alla ämnen, eftersom språket är så viktigt. Det ser vi på måluppfyllelsen. 20 minuter några gånger i veckan räcker för att de ska få upp intresset för läsning. När det står på schemat når vi också de elever som inte är vana läsare. En del blir riktiga bokslukare”

*Carina Bergh,
rektor*

Bok- och berättardag

Ytterligare ett led i arbetet med att öka elevernas lust att läsa är att varje år arrangera en Bok- och berättardag. Det är en temadag då schemat bryts och eleverna istället får träffa inspirerande människor som arbetar med berättande i någon form.

– Det är inte bara författare och illustratörer, utan vi har också haft besök av en mangatecknare, poetry slam-artister och musiktexthörfattare, berättar Carina Bergh.

De författare som har besökt skolan lämnar avtryck i biblioteket genom att skolan köper in klassuppsättningar av böcker som han eller hon har skrivit, så att elevernas nyväckta intresse ska kunna få sitt utlopp genast.

Bok- och berättardagen, som startade på Vasaskolan för tre år sen, spred sig till fler skolor i Skövde, vilket innebar en praktisk vinst. Nu kan en författare på besök passa på att besöka flera skolor.

Under 2009 arrangerades också Världsbokdagen på Vasaskolan. Då hade man ett program för elever med bland annat poesi-tävling, litteraturpromenad och boktips, samt ett program för lärare med exempelvis bokrebusar.

– Även där hade vi stor hjälp av kommunens skolbiblioteksinspiratör. Det är nog ganska ovanligt att en så liten kommun satsar så mycket på skolbiblioteken, säger Carina Bergh.

Text: Tove Eriksson

Kompassen visar riktningen

I Västra Götaland finns ett nätverk utan namn. Ett nätverk bestående av fyra skolbibliotekarier som med hjälp av en manual vill öppna dörrar mellan skola och skolbibliotek. Ett nätverk som diskuterar möjligheter och problem och ett nätverk som i framtiden vill nå ut med sina tankar och sin information till sina respektive delregioner.

På ett initiativ från Regionbiblioteket sågs de fyra första gången för två år sedan för att diskutera skolbibliotek. Sedan dess har de regelbundet träffats för att försöka förstå

varför det inte fungerar som det borde mellan lärare och skolbibliotekarier.

– Det finns ett glapp mellan skola och kultur, mellan lärare och bibliotekarie, menar Lizette Uddmar, skolbiblioteksamordnare i Skövde och en av de fyra i nätverket.

– Vi har kommit fram till många lösningar som vi nästa gång vi ses förkastar och börjar om från början igen, berättar Zarah Zafai, bibliotekarie på Navet i Borås och också hon en av fyra i nätverket.

Receptsamling

Både Zarah och Lizette menar att nätverket i första hand inspirerar dem själva men att de försöker hitta lösningar för att lärare och bibliotekarier ska närma sig varandra.

– Vi jobbar ju med samma elever så det är underligt att skolan inte använder sig av vår kompetens, funderar Zarah och berättar att en av gruppens idéer var en receptsamling. En receptsamling med konkreta förslag på hur lärare och bibliotekarier tillsammans kan jobba runt olika teman.

– Vi delade upp receptsamlingen i olika teman, till exempel astronomi eller vatten, och gav exempel på hur man skulle kunna inleda arbetet med ett planeringsarbete mellan lärare och bibliotekarie, berättar Lizette. Längre ner i receptet fick man tips på filmer, vilka frågor man kan ställa och vilka medier som finns. Att man inte begränsar sig till litteraturen utan att barnen har tillgång till alla slag medier och övar sig i kritiskt tänkande.

– Och hela tiden poängterade vi bibliotekariens roll i processen, tillägger Zarah. Hur bibliotekarien kan ta en aktiv roll och vara med från början i arbetet.

Recepten skrevs ner men delades aldrig ut. Gruppen funderade, utvecklade tanken och kom fram till att det kanske var lite att skriva lärare och bibliotekarier på näsan då recepten var i detalj beskrivna och utgångspunkten var den pedagogiska processen.

– Varje skolbibliotekarie vet nog vad de kan hjälpa till med utan vår hjälp, säger Lizette.

– Vi kom fram till att receptsamlingen var

statisk. Vi ville vara lite mer flexibla och kom fram till att en kompass är mer passande, säger Zarah.

Kompass

Recepten är alltså lagda åt sidan och istället jobbar nu gruppen med en kompass som praktiskt ger exempel på hur man kan jobba med olika metoder.

– Många är trötta på allt prat. På att det inte händer något. Därför skapade vi recepten och därför pratar vi om en kompass, säger Zarah.

Kompassen är ännu bara en idé och gruppen vet inte var den tar vägen.

– Det är bra om det blir något konkret, tycker Zarah

– Kanske en folder, funderar Lizette. En folder

vi kan presentera på en regional konferens med skolbibliotekarier, lärare och rektorer samlade.

– Rektorernas syn på skolbibliotek är viktig, fyller Zarah i. I de kommuner man varit framgångsrik är det i kommuner som har tydliga riktlinjer för skolbiblioteken och bibliotekarien. Att rektorerna känner till bibliotekariernas kompetens är A och O, menar hon.

Både Zarah och Lizette hoppas att kompassen ska väcka en nyfikenhet för skolbiblioteken och bibliotekariens kompetens. Att både skola och skolbibliotek genom kompassen ska förstå att målgruppen är den samma. Att det är barnens behov, utbildning och utbildning som är viktigast.

– Det är viktigt med bibliotekariens delaktighet i skolan och att det blir ok med olika kompetenser i skolans arbetslag. Kan vi uppnå detta kommer mycket att ändras, tror Zarah.

Det finns ett glapp mellan skola och kultur, mellan lärare och bibliotekarie”

*Lizette Uddmar,
skolbiblioteksamordnare*

Foto: Göran Olofsson/GU

Nätverket som bygger broar

- de planterar skolbiblioteksperspektivet hos blivande lärare

Den generella bilden av skolbibliotekens pedagogiska roll varierar. I en del fall är avståndet mellan lärare och bibliotekarier stort. På andra håll har man ett tätt samarbete. Ett nätverk inom Göteborgsregionens kommunalförbund ska höja medvetandet och kunskapen om skolbibliotekens pedagogiska roll.

– Problemet idag är att man inte ser skolbiblioteken som en pedagogisk resurs. Man har inte tänkt till vad man ska ha skolbiblioteket till i undervisningen. Vi vill höja statusen på skolbiblioteksfrågan inom Göteborgsregionen, säger Adam Nilsson, projektledare på Göteborgsregionens kommunalförbund och en av initiativtagarna till nätverket.

Underlätta samarbete

En viktig fråga för nätverket den senaste tiden har varit att öka medvetenheten kring skolbibliotek i lärarutbildningen. Detta för att på ett tidigt stadium underlätta för ett samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier i undervisningen. Inom nätverket har man bildat en grupp – pedagoggruppen – som på olika nivåer försöker plantera värdet av bibliotekariernas kompetens i ett pedagogiskt sammanhang.

– Jag tycker inte begreppet skolbibliotek eller rummet skolbibliotek är så viktigt som verksamheten och kompetensen. Det är elevernas mål som är det centrala oavsett vilken

utbildning man har eller vad man är anställd som. Därför tycker jag inte det är lika viktigt att prata om skolbibliotek, som informationskompetens eller läsfrämjande, som är två stora frågor för skolbiblioteksverksamheten, säger Olof Gardell, skolbibliotekarie på Hulebäcksgymnasiet i Mölnlycke och med i pedagoggruppen inom nätverket.

Gruppen har formulerat en skrivelse till Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildningen i Göteborg. Nämnden jobbar med frågor som rör forskning och forskarutbildning med anknytning till lärarutbildningen. Bland annat har man som uppdrag att överblicka och i vissa fall initiera forskning på de områden som är eftersatta. Sedan tidigare har man också ansvar för den grundläggande lärarutbildningen.

Helvetesgapet

I viss mening finns det sedan tidigare ett etablerat medvetande kring skolbibliotek inom forskningen. Mellan 2000 och 2003 drev GR-Utbildning tillsammans med Regionbiblioteket och Göteborgs universitet projektet Helvetesgapet på uppdrag av Skolverket. Ett spår i projektet var just att initiera forskning kring skolbibliotek. Sedan dess har det också publicerats en rad olika forskningsresultat med anknytning till skolbiblioteksfrågan. Men för att öka kontaktytorna mellan lärare och bibliotekarier ute på golvet behövs en

större medvetenhet också bland de blivande lärarna.

– Vi har inriktat oss på vad skolbibliotekarier kan göra för att väcka frågan hos studenterna genom deras verksamhetsförlagda utbildning. Tanken är att försöka sälja in skolbiblioteksfrågan och få dem att börja tänka skolbiblioteksverksamhet redan under utbildningen, säger Adam Nilsson.

Bland annat har nätverket tagit fram ett förslag på en mall för skolbiblioteksanställda som vill ta emot lärarstudenter under deras praktik, så kallad verksamhetsförlagd utbildning. I mallen beskriver man bland annat i ett antal punkter vad skolbiblioteket som verksamhet kan erbjuda lärarstudenterna.

– Med en mall behöver man som skolbibliotekarie inte känna sig osäker om man får en förfrågan, utan då har man ett stöd och kan fokusera på vad man konkret kan bidra med, säger Adam Nilsson vidare.

Gemensamt språk

Genom att fokusera på bibliotekariernas kompetens i förhållande till de kunskapsmål som eleverna ska uppnå, hoppas man kunna hitta ett gemensamt språk och främja ett pedagogiskt samtal eller en pedagogisk kommunikation mellan lärare och bibliotekarier.

– Jag tror att det till viss del skapar kommunikationsproblem och inte det givna engagemanget för ett samarbete om man pratar fackspråk från både bibliotekariehåll och lärarhåll. Ska man jobba med en annan yrkesgrupp, som lärare, tror jag att det är viktigt att fokusera på undervisningen och se vad som finns i skolans mål och riktlinjer som handlar om informationssökning och läsfrämjande. Här kan vi göra en skillnad och vi kan bidra med något som lärare inte känner sig lika säkra på och tydligt inte får i sin utbildning. Jag är övertygad om att språkbruket är viktigt för att få en förståelse.

Kommer jag till en lärarutbildad och säger: Hej vi ska ha in skolbibliotek i lärarutbildningen, får jag svaret: Ja det var intressant, nästa. Det blir ett särintresse. Men om jag säger: Den här punkten, som handlar om elevernas lärande i ett elevaktivt arbetssätt när det handlar om hur eleverna ska inhämta information. Hur tänker ni där? Hur förbereder ni lärarna på det? Då blir det en helt annan fråga, säger Olof Gardell.

Samtidigt tror han inte direkt på möjligheten att skapa ett kursmoment kring just skolbibliotek. Det är en fråga bland många på lärarutbildningen. Därför har också arbetet i pedagoggruppen just nu fokuserat mer på studenterna.

– Jag är ganska pessimistisk när det handlar om att försöka få in den här frågan som en del av en kurs. Det gäller att avgränsa sig och arbeta vidare med det som vi gör nu, den verksamhetsförlagda utbildningen och se till att fler skolbibliotekarier känner att de kan möta lärarstudenterna. Även om det inte når alla lärarstudenter, så når det fler och perspektivet planteras. Det känns bra, säger han.

Skolbibliotekens roll

Som ytterligare ett led i att stärka skolbibliotekens pedagogiska roll, har nätverket initierat en kartläggning av olika mäldokument. Tanken är att försöka få en uppfattning om hur man beskriver skolbiblioteken och dess roll i GR-områdets 13 kommuner inför sjösättningen av den nya skollagen 2011.

– Ett problem överlag med skolbiblioteksverksamheterna är att de inte finns i skolplanerna eller verksamhetsberättelserna och då blir de osynliga för statens skolinspektion när de inspekterar skolorna, om det inte råkar vara ett undervisningsråd som har specialintresse åt det hållet, säger Adam Nilsson. Verkligheten ute i kommunerna skiljer sig åt och det är, enligt både Olof Gardell och Adam Nilsson, svårt att säga något generellt

om exakt var skolbiblioteksverksamheten befinner sig i sin pedagogiska uppgift. Det skiljer sig inte bara mellan olika kommuner, utan även mellan olika skolformer. Grundskolor, gymnasieskolor och inte minst friskolorna skapar helt olika förutsättningar för skolbiblioteken att spela ut sin fulla potential i det här sammanhanget. Inom nätverket finns en förhoppning om att arbetet kan sätta skolbiblioteksfrågan på de olika kommunernas dagordningar och på så vis ha något av en utjämnande effekt.

– Det är viktigt att få upp frågan, så att den blir tydlig för dem som har beslutsmakt. Genom att informera om hur det ser ut i de olika kommunerna kan man se vad som fungerar bra utifrån vissa förutsättningar. De kommuner där det inte fungerar, kanske får skämmas lite. En aspekt av nätverket är att det skulle kunna utjämnas mellan kommunerna i GR. Den här informationsmöjligheten kan bli en påtryckningsmekanism, säger Olof Gardell.

Text: Fredrik Swedemyr

Inom GR-utbildning finns ett nätverk som vill synliggöra skolbiblioteksverksamheten som en pedagogisk resurs. Kunskapsmål inom skolan har tydliga kopplingar till bibliotekariernas kompetens kring informationshantering och läsfrämjande. Olof Gardell är skolbibliotekarie i Härryda kommun. Han framhäver bland annat vikten av att fokusera på elevernas undervisning när man ska försöka etablera ett samarbete mellan lärare och bibliotekarier. FOTO: Fredrik Swedemyr

FAKTA

Göteborgsregionen kommunalförbund – GR är en samarbetsorganisation för 13 kommuner i Västsverige. GRs uppgift är att verka för samarbete över kommungränserna och vara ett forum för idé- och erfarenhetsutbyte inom regionen. Verksamheten inom GR ska vara till kommunal nytta, samtidigt som den ska stärka regionen nationellt och internationellt. GR är också ett av de fyra regionala kommunförbunden i Västra Götalands län. De fyra kommunförbundens samarbetsorganisation heter Västkom.

GR-Utbildning är ett av flera arbetsområden inom GR. Arbetet leds av Utbildningsgruppen, som har utarbetat regionalpolitiska utbildningsmål. Skolbiblioteksfrågan ligger under GR-Utbildning och ska ge service till skolor i Göteborgsregionen. Syftet är att utveckla skolbiblioteken till kunskapscentra för lärande.

Skolbiblioteken och den nya skollagen

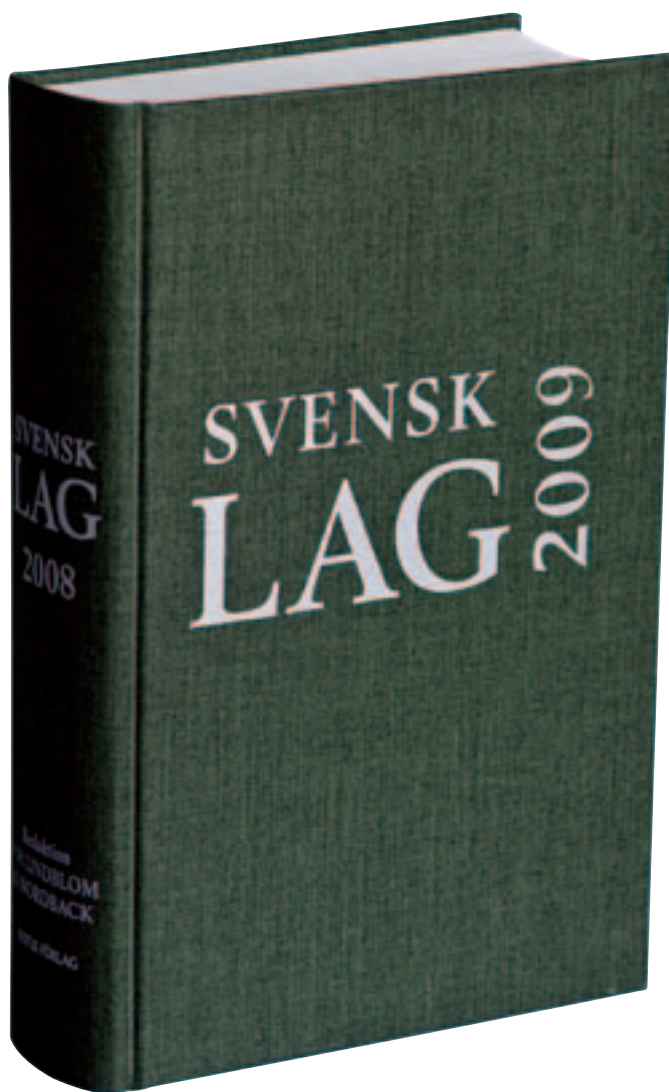
Skollagen är en av Sveriges mest omfattande lagar som gäller alltifrån förskola till vuxenutbildning. Det nya lagförslag som skolminister Jan Björklund nu presenterar innehåller en mängd förändringar. Bland annat står det i förslaget att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek.

– Vi gör en tydligare reglering i skollagen för att lyfta bibliotekens och litteraturens ställning i skolan, säger Fredric Skälstad, politiskt sakkunnig i Jan Björklunds stab.

Den 15 juni 2009 presenterade skolminister Jan Björklund förslaget till ny skollag. Den 15 december presenterades lagrådsremissen, våren 2010 är det meningen att lagen ska antas i riksdagen för att börja gälla höstterminen 2011. Det är bråttom och det är omfattande förändringar som föreslås där ett av förslagen alltså handlar om skolbiblioteken.

Lagförslaget

I lagförslaget finns skolbiblioteken placerade i Kapitel 2:11 under rubriken Lokaler, utrustning och skolbibliotek. Att skolbiblioteken hamnat under denna rubrik säger Fredric Skälstad beror på att det är den mest naturliga platsen. Samtidigt kan man i många av remissvaren

utläsa en viss rädsla för den vaga beskrivningen som saknar närmre definition än att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek, men Fredric Skälstad menar att skolan är en kommunal verksamhet och han litar på att kommunerna tar lagen på allvar.

– När någonting står i lagen blir det viktigt för rektorer och skoltjänstemän i den kommunala förvaltningen, säger han. Det var länge sedan staten lade sig i kommunernas detaljplanering eller exakt hur man organiserar sin verksamhet. Fredric Skälstad tycker att man får vara glad för att det i alla fall blir tydligare reglerat än tidigare och att man kanske får ta det i flera steg.

– Man får vara glad över det man ändå får och att det blir en skärpning är ju ändå en satsning.

Skolverket

Anette Holmqvist på Kompetensutvecklingsenheten, utvecklingsavdelningen på Skolverket, ser en tydlig koppling mellan att kunskapsresultaten i framförallt matematik och läs- och skrivkunskapen sjunkit i Sverige, och förslaget att föra in skolbiblioteken i skollagen.

– Man har insett att skolbiblioteken är en bra resurs i läs- och skrivarbetet på skolan, säger hon och framhåller att hon också ser att det finns många andra funktioner på ett skolbibliotek som till exempel att öka elever informationskompetens, men att hon tror att lagförslaget framförallt syftar till att höja läs- och skrivkunskaperna.

Skolverket är en förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet i Sverige och ska stödja och följa upp kommuners och skolors arbete med syfte att förbättra kvaliteten och resultat. Anette Holmqvist tror, liksom

Fredric Skälstad, att skollagen har större tyngd än bibliotekslagen i rektorer och skolledares ögon och att den nya skollagen blir en starkare markering. Men hon tror att skolbibliotekens verksamhet måste vara tydligt dokumenterad när man planerar skolverksamhet. Hon säger att Skolverket läser lagförslaget som att även den pyttelilla skolan måste göra denna tydliga planering och att det i vissa fall kan bli tal om

avtal mellan kommunens

folkbibliotek och skolan.
– Det handlar om samarbete, säger hon. Det är inte längre något man kan strunta i, är det lagstiftat är det något som måste in under planering av skolverksamhet.

I sitt remissyttrande tillstyrker Skolverket förslaget att lyfta fram skolbiblioteken i skollagen men anser det olyckligt att bestämmelsen finns i samma paragraf som regleringen av lokaler och utrustning. Skolverket föreslår i sitt yttrande att skolbiblioteken lyfts fram som en pedagogisk resurs och Anette hoppas att skolbiblioteken får en egen rubrik i lagen.

– Skolbibliotek är en pedagogisk resurs i skolan, inte bara en lokal, säger hon. I så fall skulle det räcka med en bokhylla.

Referensgrupp

Skolverket har idag inget officiellt uppdrag för skolbiblioteken. Tidigare myndigheten för skolutveckling fick av förre skolministern

”Vi gör en tydligare reglering i skollagen för att lyfta bibliotekens och litteraturrens ställning i skolan”

*Fredric Skälstad,
politiskt sakkunnig*

Baylan ett uppdrag för kompetensutveckling av skolbibliotekarier och lärare i arbetslag. Slutrapporten av detta arbete kom 2008. Anette Holmqvist berättar att hon inofficiellt fortsatt hålla kontakt med skolbiblioteken och att detta nu resulterat i en referensgrupp.

– Nu är det i alla fall offentligt att det finns någon på Skolverket som jobbar för skolbiblioteken, säger hon och berättar att referensgruppen ska fungera som en slags kunskapsbank för henne och kollegan som hon samarbetar med.

– Vi får intryck från hela landet och får veta vilka behov som finns och vad som är på gång. Man kan säga att vi förbereder oss, fortsätter hon. Om Skolverket får ett uppdrag gällande skolbiblioteken finns det redan en befintlig plattform.

Referensgruppen består av tio handplockade personer där Fredrik Ernerot, ordförande i Skolbibliotek Väst, representerar Västsverige.

– Den här gruppen ligger rätt i tiden, menar Fredrik som är stolt över att vara med i gruppen.

– Det är ett dreamteam som ska blicka framåt och förbereda skolbiblioteken som en pedagogisk verksamhet för lärande i framtiden.

Referensgruppen jobbar på femårsbas, men Fredrik tror att gruppen kan komma att få betydelse redan hösten 2011 om lagförslaget antas.

– Alliansen har sagt att det ska finnas en budget för igångsättande och kanske kan en sådan grupp som finns på Skolverket få ett uppdrag som igångsättare. Och vem kan säga nej till att skolbiblioteken ska in i skollagen, funderar Fredrik. Det gäller ju alla!

Text: Helén Andersson

FAKTA

Skollagsberedningens förslag 2.11 Lokaler, utrustning och skolbibliotek

”En generell bestämmelse om lokaler och utrustning ska införas i skollagen. För utbildningen ska finnas de lokaler och den utrustning som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas. I skollagen införas en bestämmelse om att eleverna i grundskolan, grundskolskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.”

”Alla elever, oavsett om de går i en kommunal eller fristående skola, ska ha tillgång till skolbibliotek. Detta gäller även särskolor, specialskolor och sameskolor. Tillgången till skolbibliotek måste kunna anordnas på olika sätt beroende på de lokala förhållandena vid varje skola. En liten skola på landsbygden kan ha behov av andra lösningar än en stor skola i en stor stad. Därför måste möjligheterna till att anordna skolbibliotek kunna se olika ut utifrån varje skolas eller elevernas olika behov och förutsättningar. Skollagsberedningen föreslår således att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek men att organiseringen av skolbiblioteksverksamheten ska vara flexibel. Skollagsberedningens förslag bör beaktas vid den kommande översynen av bibliotekslagen.”

Mer om den nya skollagen och alla remissvar finns på Utbildningsdepartementets webbplats.

Skolbibliotek Väst

- med sikte på framtiden

Skolbibliotek Väst är en intresseförening i Västsverige vars målsättning är att föra skolbiblioteken in i framtiden. Skolbibliotek Väst är en av fem liknande föreningar i Skolbibliotek Sverige och tillsammans funderar de nu på en framtida riksförening.

– En riksförening skulle få en ökad tyngd när det gäller påverkan i skolbiblioteksfrågor, säger Fredrik Ernerot, ordförande i Skolbibliotek Väst.

Fredrik Ernerot är fritidspedagogen som jobbat som skolbibliotekarie i snart sju år. Han har på egen hand byggt upp ett skolbibliotek i stadsdelen Tynnered i västra Göteborg och under de gångna åren har han många gånger saknat ett aktivt forum för skolbibliotekarier.

– Jag saknade ett forum där samtal utifrån vår arbetssituation på gräsrotsnivå fick första prioritet.

Tillsammans med kollegan Elisabeth Söderling tog han därför för snart två år sedan initiativet till bildandet av föreningen Skolbibliotek Väst, SBV.

SBV

Skolbibliotek Västs verksamhetsidé är att föreningen ska ha fokus på skolbiblioteket i allmänhet och skolbibliotekariens roll i synnerhet. Idag har föreningen cirka 60 medlemmar och Fredrik tycker det är viktigt att SBV fortsätter ha kontakt med gräsrotsnivån.

– Det som beslutas i föreningen ska alltid kunna prövas mot föreningens verksamhetsidé och målsättning, säger Fredrik.

Föreningen har fem uppsatta mål där ett av dem är att ha en regional prägel vilket bland annat låter sig göras genom att verka för fler medlemmar och att undersöka hur föreningen kan ta del av de ekonomiska potter som finns att söka från såväl kommun som region.

– Vi behöver ekonomiskt stöd för att kunna erbjuda mer fortbildning och för att kunna vara mer både stöttande och uppsökande.

En annan av SBV:s målsättningar handlar om att föreningen ska verka för att föra skolbiblioteken in i framtiden. Det är därför ingen slump, säger Fredrik, att SBV varit initiativtagare till samtalsserien Framtidens Skolbibliotek.

– Den dag det är lika naturligt att gå till skolbiblioteket för att söka kunskap som det idag är att gå till bamba för att äta, då snackar vi, säger Fredrik.

Samtalsserien är ett medvetet valt medel för att påverka och inspirera och har under året gjort nedslag på både mässor och seminarier.

– Det händer så ofantligt mycket på skolbiblioteksområdet just nu och framtiden är alltid lika aktuell att diskutera. Vi kommer därför att fortsätta samtalsserien under 2010, lovar Fredrik.

Fredrik Ernerot tar frågorna när de kommer men tror att det är mycket som väntar bakom dörren för skolbiblioteken. FOTO: Helén Andersson

Framtida riksförening

Stöd- och kunskapsutbyte sker oavbrutet mellan skolbiblioteksföreningarna och Fredrik hävdar att det samlade kunnandet om skolbiblioteksfrågor i föreningarna utan konkurrens är landets tyngsta enhet. Det har därför varit helt naturligt för SBV att utveckla och utvidga samarbete med övriga fyra regionföreningar och idag är samarbetet så långt gånget att en framtida riksförening diskuteras.

– Argumenten för en riksförening är bland annat att stora geografiska avstånd och ett litet medlemsunderlag sätter käppar i hjulet. Dessutom skulle en samlad ekonomi vara mer överblickbar och resurskraftigare. Men, tillägger Fredrik, det kanske tyngsta argumentet är att en riksförening skulle leda till en ökad tyngd när det gäller påtryckning och påverkan av skolbiblioteksfrågor. Både nationellt och lokalt. Och att skolbiblioteken i Sverige får en höjd status är viktigare än något annat just nu. Skolbiblioteken måste en gång för alla bli klassade som en pedagogisk verksamhet.

Text: Helén Andersson

FAKTA

SBV Webb har adress
www.skolbibliotek.se/vast.

Sveriges Skolbiblioteksföreningar finns samlade under webbportalen
www.skolbibliotek.se.

Sveriges Skolbiblioteksföreningar är i sin tur medlem i Nationella SkolbiblioteksGruppen som har adress
www.skolbiblioteksgruppen.se

SBV har en stor nätnärvaro och har bland annat etablerat SBV Blogg:
<http://skolbibliotekvast.blogspot.com>.

Litteratur

Referenser till Louise Limbergs artikel

Alexandersson, M., & Limberg, L. (2009). Elevers "forskning" via datorn: mantra, metod eller meningsfullt lärande?

I J. Hedman & A. Lundh (red.) Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker. (ss. 85-107). Stockholm: Carlssons.

Alexandersson, M. & Limberg, L. (2004). Textflytt och sök slump: informationssökning via skolbibliotek. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. (Forskning i fokus ; 36).

Limberg, L. (1998). Att söka information för att lära. En studie av samspel mellan informationssökning och lärande. Göteborg & Borås: Valfrid. Diss.

Limberg, L., Alexandersson, M., Lantz-Andersson, A., & Folkesson, L. (2008). What matters? Shaping meaningful learning through teaching information literacy. *Libri*, 58(2), 82-91.

Limberg, L., & Folkesson, L. (2006). Undervisning i informationssökning. Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL). Borås: Valfrid.

Skolbibliotek för alla. (2008) Förslag från folkpartiet liberalerna i riksdagen. Rapport.

Skolbiblioteken. En underutnyttjad och underprioriterad resurs. (2007) Stockholm: Svensk biblioteksörening.

Sundin, O. (2008). Negotiations on information seeking expertise: a study of web-based tutorials for information literacy. *Journal of Documentation*, 64(1), 24-44.

Sundin, O., & Francke, H. (2009). In search of credibility: pupils' information practices in

learning environments. *Information Research*, 14 (4) paper 418 [Available at <http://InformationR.net/ir/14-4/paper418.html>]

Säljö, R. (2009). Medier och det sociala minnet: dokumentationspraktiker och lärande från lertavlor till Internet. I J. Hedman & A. Lundh (red.) Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker. (ss. 13-35). Stockholm: Carlssons.

Referenser till Carol Gordons artikel

American Association of School Librarians. (2007) Standards for the 21st Century Learner.

Bloom B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain. New York: David McKay Co Inc.

Dewey, John. (1910). How We Think. Boston: D.C. Heath & Co.

Kuhlthau, C.C. 1986. Facilitating information seeking through cognitive modeling of the search process. NJ: Rutgers University, School of Communication, Information and Library Studies (ERIC Document Reproduction Service No ED 328 268)

Kuhlthau, Carol C., Leslie K. Maniotes, and Ann K. Caspari. Guided Inquiry: Learning in the 21st Century. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2007.

The Partnership for 21st Century Skills. (2004). Retrieved 12 December 2009: www.21stcentury

Phenix, P. (1964). Realms of meaning: A philosophy of the curriculum in general education. Ventura, CA: Ventura County Superintendent of Schools Office.

Piaget, Jean. (1928). Judgment and reasoning in the child. New York: Harcourt Press.

Rosenblatt, L. M. (1978). The reader, the text, the poem: The transactional theory of the literary work. Carbondale: Southern Illinois Univ. Pr.

Straight, S. "Reading by numbers." New York Times, August 30, 2009. http://www.nytimes.com/2009/08/30/books/review/Straight-t.html?_r=3

Referenser till Ross Todds artikel

Ausubel, D. (1968). Educational psychology: A cognitive view. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Bruner, J. (1975). Toward a theory of instruction. Cambridge: Harvard University Press.

Dewey, J. (1933). How we think. Lexington, MA: Heath.

Gore, J., Griffiths, T., & Ladwig, J. (2002). Exploring 'productive pedagogy' as a framework for teacher learning, Paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the Australian Association for Research in Education, Brisbane, December 2-5, 2002. Available at: <http://www.aare.edu.au/02pap/gor02267.htm>

Kelly, G. (1963). A theory of personality: the psychology of personal constructs. New York: Norton.

Kuhlthau, C. C. (2004). Seeking meaning: a process approach to library and information services. (2nd edition). Westport, CT: Libraries Unlimited.

Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K. & Caspari, A. K. (2007). Guided Inquiry: Learning in the 21st Century. Westport CT: Libraries Unlimited.

Lenhart, A, & Madden, M. (2007) Social Networking Websites and Teens: An Overview; Pew Internet & American Life Project; Washington DC. Available at: http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_SNS_Data_Memo_Jan_2007.pdf

Lenhart, A, Madden, M, Macgill, A, & Smith, A. (2007), Teens and Social Media. Pew Internet & American Life Project; Washington DC. Available at: http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teens_Social_Media_Final.pdf

Limberg, L. (1999). Experiencing information seeking and learning: a study of the interaction between two phenomenon. Information Research, 5(1). Available at: <http://informationr.net/ir/5-1/paper68.html>

Macgill, A. (2007) Parent and Teenager Internet Use. Pew Internet & American Life Project; Washington DC. Available at: http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Teen_Parents_data_memo_Oct2007.pdf

National School Boards Association (NSBA) (2007): "Creating and Connecting//Research and Guidelines on Online Social - and Educational - Networking". Available at: <http://www.nsba.org/site/docs/41400/41340.pdf>

Prensky, M. (2008). Turning on the Lights. Educational Leadership Vol 65, No. 6, 40-45.

Rowlands, I. & Nicholas, D. (2008). Information behaviour of the researcher of the future. A CIBER Briefing Paper. Commissioned by British Library & Joint Information Systems Committee. Centre for Information Behaviour & the Evaluation of Research (CIBER), University College London (UCL), 11 January. Retrieved 2 February 2008. Available at: <http://www.bl.uk/news/pdf/googlegen.pdf>

Todd, R. J. (2005). Report of the Delaware school library study. New Brunswick, NJ.: Center for International Scholarship in School Libraries.

Todd, R. J. (2006). From information to knowledge: Charting and Measuring Changes in Students' Knowledge of a Curriculum Topic. IR Information Research, 11 (4). Available at: www.informationr.net/ir/11-4/paper264.html

Vygotsky, L. (1978). *Mind and society: The development of higher mental processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

I det här numret av Framsidan Special vill vi belysa skolbibliotekens pedagogiska roll i skolan. Forskning pekar på att ett elevcentrerat arbetssätt har blivit en alltmer etablerad del av dagens undervisning. Det betyder att eleverna i högre utsträckning själva får söka information och kunskap till sina arbeten. Olika digitala verktyg är en självklar del av denna utveckling. Bibliotekariernas kompetens är en tydlig resurs när det gäller frågor som informationssökning och hur eleverna ska förhålla sig till den information de hittar. Här finns också stora möjligheter för lärare och bibliotekarier att hitta kreativa former för samarbete.

I förslaget till den nya skollagen som ska klubbas i år, har skolbiblioteken stärkt sin position. Samtidigt varierar förutsättningarna för i vilken utsträckning skolbiblioteken kan spela ut sin pedagogiska roll. På en del ställen har man lyckats etablera bra samarbeten och skolbiblioteket är ett givet nav i skolan. På andra håll är gapet stort. Inte minst handlar det om att man från ledningshåll ser den potential som finns. Genom ett öppet sinne öppnas också dörren till en värld full av möjligheter.

Från och med i år lanserar Kultur i Väst Regionbiblioteket all sin publicering under namnet Framsidan. Det betyder att Framsteget inte längre kommer att ges ut. Istället ger vi ut Framsidan och Framsidan Special. Specialnumren kommer fortsättningsvis ha samma karaktär och typ av innehåll som tidigare Framsteget Special.

Framsidan Special är en skriftserie som ges ut av Kultur i Väst Regionbiblioteket. Varje nummer har ett tema eller tar upp ett speciellt område inom biblioteksvärlden. **Framsidan Special** är en ny publikation i skriftserien. Här belyser vi områden eller teman med ett större djup.